

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ'.
ΑΡΙΘ. 82

Ἐν Πειραιεὶ Ὀκτώβριος
1891

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

ΝΑΕΟΣ

(Συνέχεια τοῦ ἐν τῷ προηγούμενῳ φυλλαδίου.)

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Γάλλους σταυροφόρους καὶ τοὺς Ἐνετοὺς (1204) διεμοιράσθη αὐτὸ τὸ καταστημένον βασιλεῖον ἀνάμεσα εἰς αὐτὰ τὰ δύο γένη· τὸ μέρος τῶν Ἐνετῶν ἦτο—ἐξω ἀπὸ τὴν νῆσον Κρήτην,—ἀπὸ τὰς νήσους τῆς Ἄσπρης θαλάσσης, τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ ὀνομάζουσι Μωριάν, τὴν Φρυγίαν καὶ τὰ παραθαλάσσια τοῦ Ἑλλησπόντου, τὰς νήσους τῆς Προποντιδῆς, τὰς πλέον μεγαλειτέρας νήσους τῆς Ἄσπρης θαλάσσης καθὼς ἡ Λήμνος. Ὁ Φορέστης καὶ ὁ Δὲ Λεβὼ (Le Beau) λέγουσιν ὅτι αὐτὴ ἡ νῆσος ὁμοῦ μὲ τὰς γειτνιαζούσας ἄλλας ἐδόθησαν ἀπὸ τὸν Δάνδολον τὸν δούκα τῆς Ἐνετίας εἰς τὸν Νικόλαον Ναθαγαγιόσον ἢ Ναθαγαγιέρον. Ἡ Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ῥόδος καὶ αἱ ἄλλαι ἀπὸ τὴν Ἄνδρον ἕως τὸ παραθαλάσσιον τῆς Θράκης ἦτον εἰς τὸ μέρος τῶν Γάλλων. Θέλομεν ἰδῆ μ' ὅλον τοῦτο ὀγλίγωρα ὅτι ἡ Σκόπελος, Σκιαθὸς καὶ Σκύρος ἐδόθησαν εἰς μίαν οἰκογένειαν ἐνετικὴν· αἱ Κυκλάδες καὶ Σποράδες εἰς τὴν βεπούμπλικαν τῶν Ἐνετῶν. Αἱ περισσότεραι νῆσοι καὶ τόποι—οἱ ὅποιοι εἶχον διορισθῆ εἰς τοὺς τελευταίους, ἦσαν ὅμως ἀκόμη εἰς τὰ χέρια τῶν Ῥωμαίων ἢ τῶν πειρατῶν, οἵτινες εἶχον πολλαπλασιασθῆ εἰς τὸν καιρὸν τῆς καταστροφῆς, διὰ νὰ ἐξουσιάσουσι ἕνα τὸσον μέγαν ἀριθμὸν τῶν νή-

σων τῆς Ἄσπρης θαλάσσης καὶ εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον—ἔπρεπε νὰ μοιρασθοῦν εἰς πολλοὺς στόλους τῆς ναυτικῆς τῆς βεπούμπλικας ἢ νὰ ἐξοδιάσουσι πολλὰ χρήματα καὶ πολὺν καιρὸν διὰ νὰ καταπολεμήσουσι ἕνα μὲ τὸ ἄλλο μὲ ἕνα μόνον στόλον· μετεχειρίσθησαν ἕνα τρόπον, ὁ ὁποῖος ἐφύλαξε τὴν ἀνωτέραν ἐξουσίαν εἰς τὴν βεπούμπλικαν χωρὶς νὰ ἔχη τὸν κόπον νὰ τὰ κατακτήσῃ. Ἐδόθη λοιπὸν ἐν διάταγμα εἰς κάθε Ἐνετὸν ὁποῦ νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ ὀπλίσῃ δυνάμεις, ὁποῦ νὰ κυριεύσῃ τὰς νήσους, τὰς ὁποίας ἐτύγχανον εἰς τὸ μέρος τῶν Ἐνετῶν· τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐξουσιάσῃ ὁ καθείς ὡς ἰδίον του κτῆμα ἐκεῖνο, τὸ ὅποσον ἤθελον κατακτήσῃ κάμνωντας τὸν ὄρκον τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν βεπούμπλικαν καθὼς αὐτὴ τὸν ἔκαμεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς πόλεως. Ἐπειτα ἀπὸ μίαν φανέρωσιν τὸσον συμφωνοῦσαν μὲ τὴν φιλαργυρίαν τῶν ἰδιωτῶν ὅλοι οἱ Ἐνετοί, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν ἀρκετὰ πλούσιοι, ὤπλισαν καράβια μὲ τὰ ἐξοδά των καὶ ἡ βεπούμπλικα εἶχε μόνον χρεῖαν ἀπὸ ἕνα στόλον διὰ νὰ καθαρῖσῃ τὴν θάλασσαν ἀπὸ τοὺς πειρατὰς καὶ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς πλέον ἀξιολόγους ἐκστρατείας. Ὁ Μάρκος Δάνδολος καὶ ὁ Ἰάκωβος Βιέρος ἐκυρίευσαν τὴν Καλλιπόλιν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου· ὁ Ρενιέρος Δάνδολος κληρονόμος τῆς ἀνδρείας τοῦ πατρὸς του τοῦ Χενρικού τοῦ δούκα καὶ ὁ Ρογέριος Πρεμαρτίνος καὶ οἱ δύο μέγιστοι ναύαρχοι. τοὺς ὁποίους εἶχε τότε ἡ βεπούμπλικα, ἐκυρίευσαν μὲ 31 καράβια τοὺς Κορυφούς καὶ ἔπιασαν τὸν Λέοντα Βετερᾶνον ἕνα Γενουέζον πειρατὴν, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχε κυριεύσῃ καὶ τὸν ὁποῖον ἐκρέμασαν μὲ 60 νησιώτας τῆς φατρίας του. Μία ἀκόμη ἀξιολογώτερα κατάκτησις ἦτο ἐκεῖνη τῆς Κρήτης. Αἱ δυνατώταται οἰκογένειαι τῆς Βε-

νετίας εξηλωθήσαν εις την Άσπρη θάλασσαν κάθε μία περιλαμβανούσα εις την κατάκτησιν της περισσοτέρας νήσους, από τα όποια αυτή ή θάλασσα εινε γεμάτη συνέθεσαν από αυτά ως από τόσας επαρχίας μίαν άρχήν, ή όποια έγεινε κληρονομική. Ο Ραβάνος Καριζέριος ήτο κύριος του Εύριπου: οι απόγονοί του μη όντες άρκετά δυνατοί να την βσταζουν την παρέδωκαν εις την εξουσίαν της βεπούμπλικας και εκράτησαν μόνον την ώφέλιμον εξουσίαν. Η Ένετία έστειλεν εκεί ένα διοικητήν, ό όποιος εκάθητο εις την Χαλκίδα.

Ο Μάρκος Σανούδος εκυρίευσε την Νάξον, την Μήλον, την Κίμωλον, την Πολύκανδρον, την Θήραν ή Σαντορίνην, την Σίφνον, την Άνάφην και την Ίον ή Νιόν. Η Έγκυκλοπαιδεία προσθέτει εις αυτάς την Πάρον και Άντίπαρον. Ο Χενρτικός ό βασιλεύς της πόλεως ύψωσε την Νάξον εις έν δουκάτον και έδωκεν εις τον Σανούδον τον τίτλον ενός δουκός της Άσπρης θαλάσσης και ήγεμόνας του βασιλείου, του όποιου οι απόγονοι είχαν έως εις τον 14ον αιώνα οτε αυτό το δουκάτον άπενούσεν εις την φαμίλιαν των Κρίσπων, οι όποιοι το εξουσίαζον έως εις τον καιρόν του σουλτάνου Σελίμ του Β', ό όποιος το εξουσίασεν εις τους 1570. Η Πάρος και Άνδρος έμειναν εις την εξουσίαν της οικογενείας των Σομμακρίων, ή όποια οικογένεια τας εξουσίαζεν έως την μέσην του 16ου αιώνος: οι Γέζοι ή Γήζοι εκυρίευσαν την Τήνον, την Μύκωνον, την Σκύρον, την Σκιαθον και την Σκόπελον.

Ο Πέτρος Ίουστινιανός και ό Δομίνιος Μιχέλης, άμφότεροι σύμφωνοι εκυρίευσαν την Τζέαν. Άλλος ευγενής Γάλλος και Ίταλός επήρε δια λόγου του την Θεσσαλίαν, την Άχαίαν, τας Άθήνας, τας Θήβας και την Βιθυνίαν: όμως ως υπήκοοι του βασιλέως της πόλεως των έδόθησαν δι' ανταμοιβήν, και ό νέος βασιλεύς είχε μόνον δια τον έαυτον του την Θράκην και την Μακεδονίαν.

Όλοι αυτά αι μικρά ήγεμονία των νήσων ήσαν τόσα ύποστατικά, τα όποια ήσαν εξηρημένα από την βεπούμπλικαν της Ένετίας: αυτή τους έδιδε την υπεράσπισιν και έπερνεν απ' αυτά βοήθειαν και χρονικούς έράνους. Εις αυτά τα έπιχειρήματα οι Ένετοί δεν εύρον κανέν έμποδιον. Οι κάτοικοι των νήσων παρητημένοι υπεταχθησαν χωρίς καμίαν αντίστασιν εις αυτούς τους νέους κυρίους: διότι μ' όλον όπου ό Λάσκαρις ό βασιλεύς της Νικαίας είχε ναυπηγήση

μερικά καράβια, δεν ήτο όμως διόλου εις κατάστασιν να πολεμήση δια την κτήσιν αυτών των νήσων.

Ο Μάρκος Σανούδος εκτισεν αυτό το κάστρον της Νάξου² άνωθεν ενός ύψηλώματος, το όποιον εξουσίαζε την χώραν και το ώχύρωσε με 12 πύργους. Αυτό το κάστρον ήτο καθώς εινε μέχρι της σημεριν ή κατοικία των Δυτικών. Το επίλοιπον μέρος προς την θάλασσαν περιτριγυρισμένον από τείχη οικιών εινε το Βούργον κατοικημένον από τους Ρωμαίους: καθώς και το λοιπόν μέρος, το όποιον πηγάζει εις τας έξοχάς έξωθεν κατά τον σορόκον, και αυτό όνομάζεται Νερχωρι και κατοικούν και αυτού Ρωμαίοι. Εις το μέρος του κάστρου ό Σανούδος εκτισε το παλατίον του, το όποιον, άφου έδημεύθη από τους Τούρκους, όταν εκυρίευσαν την Νάξον, εινε εκ τελείου χαλασμένον. Ο ίδιος εκτισε εις το ίδιον κάστρον κατά τον Τουρνφεόρτ την Δυτικήν εκκλησίαν της μητροπόλεως και την έπροίκισε κατασταίνωντας ένα δυτικόν έπίσκοπον δια τους νέους κατοίκους, οι όποιοι άπαντες ήσαν Δυτικοί.

Οι στόλοι του Βατάτζη του βασιλέως της Νικαίας τον είχαν κάμη κύριον της Λέσβου, της Χίου, της Σάμου, της Ίκαρίας, της Κω, της Ρόδου και περισσοτέρων άλλων νήσων της Άσπρης θαλάσσης. Οι Κρήτες μετα περισσοτέρας άνωφελεις δοκιμάς να τινάζουν τον ζυγόν της βεπούμπλικας της Ένετίας προσέτρεξαν εις τον Βατάτζην και τω ύπεσθήσαν την ήγεμονίαν της νήσου των άνίως: ήθελε τους στείλη βοήθειαν ικανήν όπου να διώξουν τους Ένετους. Ο Βατάτζης έστειλε 33 κάτεργα: ή βεπούμπλικα διέταξε να άπεράση εις την Κρήτην ό Ένετός Μάρκος Σανούδος ό δουξ της Νάξου δια να αντισταθ ή εις τους άποστάτας. Εις τον έρχομόν του στόλου του Βατάτζη έβγήκεν από την νήσον με τα στρατεύματα, τα όποια είχε φέρη, και δι' αυτήν την παχυτάτην έπιστροφην έδωκε τόπον της ύποψίας ότι διεφθάρη με χρήματα.

Άφου ό Βαλδουίνος είχε χάση (1261) τον θρόνον εις το βασιλείον της πόλεως και έφθασεν εις τον στόλον όπου έγύριζεν από την Δαφνουσίαν, έπλευσε προς τον Εύριπον όπου τον έδέχθησαν καλά οι έξουσιασται του τόπου. Ο δουκας των Άθηνων και ή δουκισσα της Νάξου τον εκκαμον αξι-

2) Ονομάζεται κάστρον, πλην δεν έχει καμίαν σύγκρισιν κάστρου. Ουτε κανόνια υπήρχον ουτε υπάρχουν. Άλλο δεν είναι, ειμή ότι εύρίσκεται εις την πόλιν και τριγυρισμένον από κάθε μέρος με σπία ύψηλά και ασφαλίζεται με τρεις πόρτας το όποιον έχρησιμευσε κάλλιστα εις πολλές κατεπειγούσας ανάγκας και έγω μέλλωτα έρθωκα κατά το έτος ... όταν ή πόλις εκτύπησε των Κρητών, όπου, εάν ήθελε λίπη το αυτό κάστρον, ήθελαν κάμουν σημαντικήν ζημίαν εις την πόλιν, την όποιαν αυτήν βλάβην υπέφεραν οι ίδιοι Κρήτες και έθανάτωθησαν 18 ή 19 τραβωντάς των τουρκεισμού: από το αυτό μέρος, έπειδη ήλθον να πολιορκήσουν την πόλιν και έστρωτας όπου το κάστρον είναι εις την ύψηλοτέρα θέσιν και εκταφανιστήκεν οτινες ήτον τριγύρωθεν.

1) Εις το έτος 1220 ό Ίάκωβος Βαρότσης προς ανταμοιβήν των λαμπρών του εκδουλεύσεων, τας όποιας εκκαμεν εις το βασίλειον της πόλεως, έλαθεν εξ αυτού την κυριότητα της Θήρας και Θηρασίας και άλλα πολλά και διάφορα μέρη εις την Δαλματίαν και έγεινε βραχώς του βασιλείου. Η κυριότης αυτών των νήσων έδιατηρήθη εις την αυτήν οικογένειαν έως εις το έτος 1350. Τότε άπογυμνώθησαν εξ αυτών παρά του Μάρκου Σανούδου του δουκός της Νάξου.

όλογα δώρα, τροφάς και χρήματα. Άφου είχε δώση τίτλον καθολιέρου εις πολλούς ευγενεις, επήγεν εις την Ίταλίαν δια να ειδοποιήση τον Μανφρέδον τον βασιλέα της Σικελίας δια την δυστυχίαν του.

Έπειτα έδωκεν ειδήσιν περι τούτου εις τον Ούρβανόν τον Δ' τον νεωστί εκλελεγμένον.

Ο Φιλανθρωπίνος ό ναύαρχος του Μιχαήλ Παλαιολόγου του βασιλέως των Ρωμαίων εξηκολούθησε τον λοιπόν καιρόν του χρόνου (1263) να διατρέξη με τον στόλον του τας νήσους τας κυριευμένας από τον ήγεμόνα της Άχαίας και τους Ένετους. Άραζε συχνά, τα έλεηλάτει σχεδόν όλα και έφερεν όπισω πλούσια λάφυρα εις την πόλιν και κατ' έξοχην από την Νάξον, Πάρον, Κέαν, Κάρυστον, Ώρεόν και από την Σπάρτην.

Ο Λαυρέντιος Έσιάρ (Laurent Echard) εις την μετάφρασιν του της ιστορίας των Ρωμαίων από το άγγλικόν λέγει ότι εκυρίευσεν αυτούς τους τόπους, το όποιον δεν είναι πιθανόν, επειδή αυτά αι μικρά ήγεμονία υπήρξαν ακόμη πολόν καιρόν υπό αυτών των ιδίων κυρίων.

Ο Μάρκος Μιχέλης έστάλη από την βεπούμπλικαν της Ένετίας με 18 κάτεργα δια να διαφεντεύση τας νήσους της Άσπρης θαλάσσης και να καταπολεμήση τον Παλαιολόγον. Οι Γενουέζοι έτρεξαν εις βοήθειαν των Ρωμαίων.

Ο Έσιάρ λέγει ακόμη ότι ό Βαλδουίνος (1267) δια να έχη βοήθειαν από τον Κάρολον Δ' Άνσιού εις το να άποκαταστήση τον έαυτον του εις την πόλιν, του παρήτησεν όλας τας νήσους της Άσπρης θαλάσσης, εξηρημένων της Λέσβου, Σάμου, Κω και Χίου έξω από το δίκαιον της άνωτέρας εξουσίας εις την Άχαίαν και τον Μωρέαν, όπου εξουσιάζονται από τον Βιγέλμον Δε-Βιλλαρδοίν, (Guillaume de Villehardoin), όμως δεν ήξεύρω ποίας νήσους της Άσπρης θαλάσσης έννοει, διότι ό Βαλδουίνος δεν ήμπορει να βάλη χέρι επάνω εις εκείνα, τα όποια είχαν δοθη εις τους Ένετους.

Η βασίλισσα Άννα (1344) δια να άδυνατίση τον Καντακουζηνόν σφικτως δεμένον με τον Άμιρ τον Όρχάν βασιλέα των Τούρκων δια να τον στερήση από αυτάς τας δύο βοηθείας έγραψεν εις τον πάπαν τον Κλήμεντα τον Γ' δια να τον παρακαλέση να στείλη βοήθειαν εις την πόλιν κατά των Τούρκων, οτινες ήφάνιζον τους τόπους των Χριστιανών. Αυτή προσέθετεν ότι ό Καντακουζηνός ό άδικος έξουσιαστής της βασιλείας τους είχε φέρη εις την Θράκην, όπουν έπροξένουν φοβεράς άταξίας, και ότι εάν έλευθερώοντο από αυτούς τους φοβερούς έχθρούς του χριστιανικού όνόματος, αυτοί ήθελον ύποτάξη το βασίλειον εις την ύπακοήν της βωμαικής εκκλησίας. Αυτό το έπιχειρήμα ίσχυε πολύ κοντά εις τους πάπιδες καθως με δίκαιον λόγον ό Κλήμης εκήρυξε μίαν σταυροφορίαν κατά των

Τούρκων και πρό πάντων κατ' εκείνων, οι όποιοι ήσαν εις το στρατεύμα του Καντακουζηνού, προφασιζόμενος ότι, εάν ενίκουν, ήθελον άπεράση εις την Ίταλίαν. Δια να έγκαρδιώση τας δυτικές δυνάμεις αυτούς έδωκε 4 άρματαμένα καράβια και οι Ένετοί έδωκαν 5, ό Κούγος Ρήγας της Κύπρου 4, ό Νικόλαος Σανούδος δουκας της Νάξου έν και οι Ιππεις της Ρόδου 6. Ο Χενρτικός ό δυτικός πατριάρχης της πόλεως και ό έπίσκοπος της Εύριπου διωρίσθησαν να οδηγήσουν την ναυτικήν δύναμιν και ό Ζαχαρίας Μαρτίνος ευγενής Γενουέζος είχε τον τίτλον του ναυάρχου. Οι σταυροφόροι έπλευσαν προς την Σμύρνην, ένα αξιόλογον τόπον, ό όποιος ήτο εξηρητημένος από τον Άμιρ: άφου τον κατεπολέμησαν δια ζήρως και θαλάσσης, τον εκυρίευσαν και εκκαμαν εκεί μίαν τρομερωτάτην σφαγήν των Όθωμανών χωρίς να έχη καιρόν ό Άμιρ τον κατεπλάκωσαν αιφνιδίως, όπου καν δεν έπρόφθασε να φωνάζη τα στρατεύματα του δια να διαφεντευθη. Εις αυτό περιωρίσθη όλη ή εκβασίς αυτής της σταυροφορίας.

Ο Άνδρόνικος Παλαιολόγος (1383) και τα ακόλουθα χρόνια είχε την ειρήνην με τους Γενουέζους και Ένετους. Του παρέστησαν ότι τα έξυδα, τα όποια άπαιτούσεν ή διατήρησις της ναυτικής του ήτο εις το έξης άνωφελής και αυτός προσέταξε να χαλασθούν τα κάτεργά του. Είχε περισσοτέρας αιτίας να το μετανοήση: οι πειραται ήρήμωσαν άτιμωρήτως με τα λιμενίσματά των όλα τα παραθαλάσσια μέρη του βασιλείου έως πλησίον εις την πόλιν και τας νήσους της Άσπρης θαλάσσης.

Εις καιρόν όπου οι πειραται του Βαγιαζήτ (1390) κατήνησαν εις πείναν τας νήσους και τας παραθαλασσίας πόλεις, αυτός υπέταξε το λοιπόν την Βιθυνίαν, την Φρυγιαν, την Παμφυλίαν και την Καρίαν: όντας πλησίον της Στερεας ήθελεν ακόμη να έχη την εξουσίαν της θαλάσσης. Με αυτό τέλος άπλισεν ένα στόλον από 60 καράβια, διέτρεξεν ως τροπαιούχος εις τας πλέον μεγαλειτέρας νήσους της Άσπρης θαλάσσης, έπροχώρησεν έως την Εύριπον, την όποιαν υπέταξεν εις την εξουσίαν του, εκαυσε την χώραν της Χίου και μετεχειρίσθη με την ιδίαν λύσσαν τους μικρούς τόπους. Εις αυτόν τον καιρόν πρέπει να βάλη τις πιθανώς την οικοδομήν του επάνω κάστρου, τα έρείπια του δουκαλικού παλατίου, τα όποια φαίνονται ακόμη. Το μέν ύψηλόν μέρος (ήτοι ή ακρόπολις) κυριευμένον από τους Δυτικούς, το δε κάτω μέρος από τους Ρωμαίους, τα όχυρώματα, όπου απέμειναν, δεν άφηνουν να την βλώμεν εις ένα άλλον καιρόν.

Οι Ιππόται του Άγίου Ίωάννου των Ίεροσολύμων³, οι όποιοι εις τους 1309 είχαν διώξη τους Σαρακηνούς από την Ρόδον και είχαν καταστήση εκεί την πρωτεύουσαν

3) Η ό Άγιος Ίωάννης εις το Άκρι.

πόλιν του τάγματός των, είχαν κάμη διαφόρους κατακτήσεις εις τὰς νήσους τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης, καὶ μεταξύ ἄλλα είχαν σημαντικὰ ὑποστατικὰ εἰς τὴν Νάξον μὲ μίαν κομμανδερίαν ἢ βαϊλλιάτο (bailliage), ὅπου ἐπλήρωνεν ὡς δόσιμον εἰς τὸν γραμαέστρον τῆς Ρόδου 51,000 φιορίνια χρονικὸν δόσιμον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου τοῦ ἐρημίτου ἦτο ἰδική των.

Ἦσαν εἰς τὸν λιμένα μαγαζιά διὰ 6 ἢ 7 κάτεργα, τῶν ὁποίων φαίνονται μερικὰ ἴχνη. Πλησίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου εἰς τὸ Νεοχώρι εἶναι κάποια σημεῖα ἐνὸς λιθοστρώτου γενομένου ἀπὸ βώλια τῆς θαλάσσης διαφόρων χρωμάτων, ὅπου βεβαιώνουν ὅτι οἱ ἰππῶται ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὄπλα.

Εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν ὁ Νικόλαος Δέλλα-Καρτζέρης (1401) ἕνατος δούκας τῆς Νάξου ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Φραντζέσκον Κρίσπον χωρὶς νὰ ἀφήσῃ παιδιά. Ἡ Μαρία Σανούδα κυρία τῆς Πάρου καὶ Ἀντιπάρου, ἔπρεπε νὰ γείνη δούκισσα ὡς ἀδελφὴ τοῦ Νικολάου Δέλλα-Καρτζέρη ἢ τοῦ ὑπανδρουμένη μὲ τὸν Γάσπαρον Σομμαρίπαν, ὁ ὁποῖος ἐπῆγεν εἰς Μιλάνον κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1401 πρὸς τὸν δούκα Βισκόντην τὸν συγγενῆ του. Εἰς καιρὸν, ὅπου ἔλειπεν ὁ αὐτὸς Φραντζέσκος Κρίσπος, ἐκυριεύσαν τὸ δουκάτον τῆς Νάξου.

Ὁ Χρυσάνος ἢ Χρυσάνθος Σομμαρίπας ἐξουσιαστὴς τῆς Πάρου καὶ Ἀντιπάρου ὑπανδρεύθη μὲ τὴν Κρουτζιάναν κυρίαν τῆς Ἀνδρου καὶ ἐπῆγεν εἰς Βενετίαν εἰς τὸ ἔτος (1403) ὡς κληρονόμος τῆς Μαρίας Σανούδας διὰ νὰ παραπονεθῇ διὰ τὴν ἀδικον ἐξουσίαν τῶν κυρίων Κρίσπων, καὶ ἡ γερουσία ἔδωκε τὸ δουκάτον εἰς τὴν οἰκογένειαν Κβερίνη μὲ τὸ ἀξίωμα ἐνὸς ὑποδιοικητοῦ. Αὐτὸ τὸ μέσον παρμένον ἀπὸ τὴν ἐνετικὴν γερουσίαν φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε τόπον, ἐπειδὴ καὶ οἱ Κρίσπιδες ἀνεγνωρίσθησαν προτύτερα διαδοχοὶ εἰς τὸ αὐτὸ δουκάτον χωρὶς καμμίαν διακοπὴν. Μετὰ τὸν Φραντζέσκον τὸν ἀδικον ἐξουσιαστὴν καὶ δέκατον δούκα ἀποθανόντα χωρὶς παιδιά ἀκολουθεῖ ὁ Ἰάκωβος Κρίσπος ἑνδέκατος δούκας ἐπειδὴ ὑπανδρεύθη μὲ τὴν Φλωρέντζαν Σομμαρίπαν νόμιμον κληρονόμον τοῦ δουκάτου ὡς θυγατέρα τοῦ Γασπάρου Σομμαρίπα καὶ τῆς Μαρίας Σανούδου ὅμως ἀπέθανε χωρὶς παιδιά, καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἀδελφός του εἶνε ὁ δωδέκατος δούκας, τὸν ὁποῖον ἀκολουθεῖ ὁ Ἰάκωβος δέκατος τρίτος δούκας.

Ἐπειτα ὁ Ἰωάννης τοῦ Ἰακώβου υἱὸς ὁ δέκατος τέταρτος δούκας ἀπέθανε χωρὶς παιδιά τὸ δουκάτον ἐτύχαιεν εἰς τὴν θείαν του Ἀνδριάναν τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου τοῦ δεκάτου τρίτου (:) δούκος ὑπανδρουμένη μὲ τὸν Δομένικον Σομμαρίπαν κύριον τῆς Ἀνδρου. Πλὴν τὸ δουκάτον τὸ οἰκειοποιήθη ὁ Βιλέλμος Κρίσπος κύριος τῆς Νάμφας, δέκατος πέμπτος δούκας, τοῦ ὁποῖου διάδοχος ἦτο ὁ Φραντζέσκος Κρίσπος κύριος τῆς Σούδας εἰς τὴν Κρήτην

καὶ τοῦ Σαντωρινίου ὁ δέκατος ἕκτος δούκας. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ υἱὸς του, ὁ Ἰάκωβος Κρίσπος ὁ δέκατος ἑβδόμος δούκας, ἐναντίον εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Χουρσίνοσ Σομμαρίπας ὁ κύριος τῆς Ἀνδρου ὁ κληρονόμος τῆς εἰρημένης Ἀνδριάνας πηγαίνει εἰς τὴν Ἑνετίαν κατὰ τὸ (1403) διὰ νὰ ζητήσῃ τὸ δουκάτον, ὅμως ἀνωφελῶς, διότι τὸν Ἰάκωβον Κρίσπον ἀκολουθεῖ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Κρίσπος, ὁ δέκατος ὄγδοος δούκας. Ἐπειτα ὁ υἱὸς του ὁ Φραντζέσκος Κρίσπος ὁ δέκατος ἕνατος δούκας, ὁ ὁποῖος ἀφήνει τὸ δουκάτον εἰς τὸν υἱόν του τὸν Ἰωάννην τὸν εἰκοστὸν δούκα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβιβάσθη μὲ τὸν κύριον τῆς Ἀνδρου καὶ ἀφῆκε μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ δουκάτον εἰς τὸν Φραντζέσκον τὸν υἱόν του τὸν εἰκοστὸν πρῶτον δούκα ἀποθανόντα χωρὶς παιδιά. Τέλος πάντων ὁ Ἰάκωβος Κρίσπος ἦτο ὁ εἰκοστὸς δεύτερος καὶ τελευταῖος δούκας τῆς Νάξου. Ὁ γραμαέστρος τῶν ἰππέων τῆς Ρόδου ὁ Ἰάκωβος Δεμιλλὺ ὠνόμασε 1459 κομμανδέρην τῆς Νάξου τὸν Ἰωάννην Κρίσπον τῆς γλώσσης τῆς ἰταλικῆς.

Ὁ Σολιμάνος ὁ βασιλεὺς τῶν Τούρκων ἤρπασε τὴν Ρόδον ἀπὸ τοὺς ἰππεῖς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου 1522 καὶ τοὺς ἐβίασε ὅπου νὰ τραβηχθοῦν ἀπ' ἐκεῖ. Εἶνε βεβαιότατον ὅτι παρητήθησαν εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὅλας τὰς κατακτήσεις τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροὶ τόποι δὲν εἰμπόρουν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὸν κυριευτὴν τῆς πρωτεύουσας πόλεως. Ὅμως ὁ πάππας προβλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νάντισταθῇ τις εἰς αὐτὸν τὸν χεῖμαρρον ἐμετατόπιση τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης κατεστημένην εἰς τὴν Ρόδον, τὴν μεταδιώρισεν εἰς τὴν νῆσον Νάξον, ἡ ὁποία εἶχε ἀκόμη τὸ δουκάτον, καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν πρῶτον ἀρχιεπίσκοπον καὶ μητροπολίτην τὰ ὑποστατικὰ τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην μ' ὅλα τὰ δικαιώματά των διὰ νὰ τὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νικητοῦ ὄλου τοῦ τάγματός.

Εἰς τὸ διάστημα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰωάννου Κρίσπου εἰκοστοῦ δούκος ὁ Βαρβαρόσσας ἐλιμενίσθη (1537) εἰς τὴν Νάξον, τὴν ἐλεηλάτησε καὶ ὑπεχρέωσε τὸν δούκα νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι θέλει πληρῶνῃ εἰς τὸν σουλτάνον ἕνα χρονικὸν ἔρανον ἀπὸ 6,000 φλωρία ὅθεν ἠκολούθησεν ὁ τέλειος χαμὸς τοῦ δουκάτου καὶ τῆς νήσου, ὁ ὁποῖος συνέβη 1566 ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Κρίσπου τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου καὶ τελευταίου δούκος μὲ τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστασίας τῶν Ῥωμαϊκῶν ὑπηκόων, οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν ἐτίναξαν τὸν ζυγὸν τῶν Δυτικῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν τὸ εἰκοστὸν μέρος πρὸς σύγκρισιν τῶν Ἀνατολικῶν κατοίκων τῆς νήσου διὰ νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνον τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία χωρὶς καμμίαν ἀντίστασιν ἐμπῆκεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου. Ὁ δούκας ἔφυγεν εἰς τὴν Ἑνετίαν, ὅπου λέγεται ὅτι ἀπέθανεν εἰς ὀλίγον διάστημα ἀπὸ τὴν λύπην του.

Εἶδον ἕν χρυσόβουλλον ἀπὸ μεμβράναν, εἰς τὸ ὁποῖον ἕνας

κάποιος Κορανέλλος ὠνομάζετο δούκας τῆς Νάξου καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν πόλιν εἰς τὸ δουκαλικὸν του παλάτιον τὴν σφραγίδά του. Ὅμως ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκειται εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τὸ πλεόν μικρὸν σημεῖον ὅπου εἰμπορεῖ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὴν τὴν ἀξίαν καὶ ἐπειδὴ οἱ πολυάριθμοὶ τοῦ ἀπόγονοι δὲν ἐζήτουν κανὲν δικαίωμα αὐτοῦ τοῦ τίτλου, πιστεύω ὅτι αὐτὸς ὁ Κορανέλλος ἦτο ἕνας διοικητὴς τῆς Νάξου, καθὼς ἡ ὀθωμανικὴ ἐξουσία ὀνομάζει χρονικοὺς διοικητὰς διότι, ἐὰν ὁ σουλτάνος ἤθελεν ὑποφέρει αὐτὴν τὴν ἀξίαν εἰς τὴν Νάξον, τοῦ ἤθελεν παραιτήσῃ τὸ δουκαλικὸν παλάτιον εὐρισκόμενον εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον, τὸ ὁποῖον μ' ὄλον τοῦτο ἐδημεύθη καὶ εἶνε τὸρα καταχλασμένον καὶ μόνον μερικὰ ἴχνη φαίνονται. Ὁ Γρηγόριος ὁ δέκατος τρίτος πάππας εἰς τὴν βούλλαν του (1579) πρὸς τὸν Δομένικον Δελλαγραμμάτικαν τοῦ ἐπικυρώνει τὸ δίκαιον τοῦ μητροπολίτου ἐπάνω εἰς ὄλους τοὺς ὑποτακτικούς ἐπισκόπους ἄλλοτε φασσάλους τοῦ τάγματός τοῦ ἀγίου Ἰωάννου νὰ τοῦ κάμουν τὰς ἐκδουλεύσεις καὶ νὰ τοῦ δώσουν τὰ συνήθη δικαιώματα.

Οἱ ἐπίσκοποι οἱ ὑποτακτικοὶ κατὰ τὸ παρὸν εἶναι τῆς Χίου, τῆς Τήνου, τῆς Σύρου καὶ τῆς Σαντωρινῆς. Αἱ ἄλλαι νῆσοι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἄλλοτε ὑποτακτικούς ἐπισκόπους τῆς Ρόδου ἦτο ἡ Κῶς, ἡ Σάμος, ἡ Μιτυλήνη ὅπου ἦσαν δύο ἐπίσκοποι ὁ εἰς εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ὁ ἄλλος εἰς ἕν μέρος τῆς νήσου, ἡ Δῆλος, ἡ Τένεδος, ἡ Ἀνδρος, ἡ Σίφος, ἡ Μήλος, ἡ Ἴος, ἡ Ἀμοργός καὶ ἡ Ἀστυπαλαῖα ἢ Σταμπαλαῖα.

Ὅμως δὲν ὑπάρχουν πλέον εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς νήσους δυτικοὶ ἐπίσκοποι, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Νάξου εἶχε τὰ δικαιώματά του.

Οἱ Ἰησοῦίται ἐφρονάχθησαν εἰς τὴν Νάξον τὸ ἔτος 1626 ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Παράηλ Σκιατήνην Χιον καὶ ἀπὸ τὸ ἀδελφάτον τοῦ ἐσταυρωμένου τῶν Νάξιων, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἀκόμη, τοὺς παρήτησε τὴν καπέλλα του ὀνόματι Παρθένα τῆς Καπέλλας καὶ ὅλα τὰ ὑποστατικὰ τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν τοιουτοτρόπως ὅπου νὰ κάμουν οἱ ἀδελφοὶ τὰς ἱεροπραξίας των εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ εἶναι ὁ ἡγούμενος τῶν Ἰησοῦιτῶν ἐφημέριός των. Πολλοὶ ἰδιῶται τοὺς παρήτησαν σπίτια εἰς τὴν γειτονίαν αὐτοὶ ἡγόρασαν μὲ καιρὸν καὶ ἄλλα καὶ ἦνωσαν μὲ τὴν αὐτὴν καπέλλαν, ἡ ὁποία χρησιμεύει ὡς χορὸς ἔγεινε μίαν ἐκκλησίαν ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ εὐμορφῆ δι' αὐτὴν τὴν νῆσον. Ὅμως καθὼς τὰ κτήματα συνιστάμενα εἰς μερικὰ δικαιώματα ἐπάνω εἰς τὰς βουσκὰς ἐπάρθησαν ὅταν οἱ εὐγενεῖς ἐστερήθησαν ἀπὸ τὰς ἰδίας βουσκὰς, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἔπειτα, τοιουτοτρόπως ἐχάθησαν καὶ αὐτὰ τὰ ὑπάρχοντα τῆς Καπέλλας. Μ' ὄλον τοῦτο ἔχει ἀκόμη ἀρκετά. Ἐπειτα σχεδὸν ἀπὸ 9 χρόνια ἐφρονάχθησαν καὶ οἱ πατέρες Καπουτζίνοι εἰς τὴν Νάξον (1635) διωρίσθη εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν ἕνας τόπος εἰς

τὸ Νεοχώρι διὰ νὰ κτίσουν ἐκεῖ πλησίον εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου. Ὅμως ἐπειδὴ ὁ τόπος δὲν ἦτο τῆς ἀρεσκείας των αὐτοὶ ἐκτίσαν εἰς ἕν ὀλίγον διάστημα ἀπὸ τὴν χώραν μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἕν μικρὸν μοναστήριον μὲ ἕν περιβόλιον, τὸ ὁποῖον ἔχουν μέχρι τῆς σήμερον. Μετ' ὀλίγον καιρὸν ἔπειτα κατεστάθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ ἴδιον κάστρον μὲ μίαν καλὴν ἐκκλησίαν καὶ ἕν νόστιμον μοναστήριον, ἀπὸ τὰ ὅποια αὐτὰ ἕν μέρος ἔλαβον ἀπὸ ἕνα Ῥωμαῖον, διότι ἦσαν σφικτὰ ἠνωμένοι Δυτικοὶ καὶ Ἀνατολικοὶ εἰς τὸ μεταξὺ των.

Ἐπειδὴ ἡ ἀντιπάθεια⁴ τῶν δύο θρησκείων, τῶν Δυτικῶν καὶ Ἀνατολικῶν, εἶχεν αὐξήσῃ, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν αἰτίαι νὰ ὑποταχθῇ ἡ νῆσος εἰς τοὺς Τούρκους καὶ οἱ Δυτισοὶ δὲν ἔχαιρον πλέον τὴν ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς καιρὸν τῶν δούκιδων, ἕνας Βαρρότσης ἀρχων τοῦ κάστρου, ὅπου οἱ Δυτικοὶ κατοικοῦν, ἐσκότωσεν εἰς ὀλίγον διάστημα ἀπὸ τὴν χώραν ἕνα Ῥωμαῖον ὀνόματι Κόκκον ἀρχοντα τοῦ Βούργου τῆς κατοικίας τῶν Ῥωμαίων, ὅχι ὅμως φανερά μόνον μὲ ἐπιβουλὴν. Αὐτὸς ὁ Ῥωμαῖος ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν, ὁ Βαρρότσης τὸν κρημνίζει⁵ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸ μουλάριον του μὲ μίαν τουφεκιάν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἀνθρωποὶ του τοῦ ἔδωκαν πολλοὺς κτύπους μὲ ἕν τσικοῦρι εἰς τὸ κεφάλι ὅμως ὁ Κόκκος εἶχεν ἕν δυνατώτατον κεφάλι, ὥστε ὅπου κανὲν κτύπημα δὲν ἐμβόηκεν καθὼς φαίνεται μέχρι τῆς σήμερον εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλι διαφυλαγμένον ἀπὸ τοὺς Κόκκους εἰς ἕν μοναστήριον τῆς ἰδίας οἰκογενείας ὀνομαζόμενον Ὑψηλοτέραν πλησίον εἰς ταῖς Ἐγκαραῖς πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς Νάξου. Αὐτὴ ἡ οἰκογένεια ἐκτίσαν ἔπειτα εἰς τὸν τόπον τοῦ φόνου ἕν εἶδος στύλου πρὸς ἐνθύμησιν τοῦ αὐτοῦ συμβάντος αὐτὸς ὁ στύλος δὲν ὑπάρχει πλέον. Αὐτὸς ὁ φόνος ἔκαμεν ἕνα φοβερὸν κρότον ἀνάμεσα εἰς τοὺς Ἀνατολικούς. Οἱ Κόκκοι ἦσαν πρὸ πάντων ἐξηγριωμένοι καὶ ἐπειδὴ ὁ στόλος ὁ ἐνετικὸς ἦτο εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου Ἰου⁶, αὐτοὶ ἐπῆγαν ἐκεῖ νὰ κατηγορήσουν τὸν Βαρρότσην, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγλύτωσεν ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν παρὰ μὲ τὴν δύναμιν τῶν χρημάτων⁷. Οἱ Κόκκοι δὲν νύχταρστήθησαν μὲ αὐτὴν τὴν

4) Δὲν ἦτον ἡ ἀντιπάθεια, ἡ ὁποία ἐπροξένησεν αὐτὸν τὸν φόνον, ἀλλὰ λόγια ἐγκικτικά, τὰ ὅποια εἶπεν ὁ Κόκκος φανερά διὰ τὴν σύζυγον τοῦ Βαρρότση.

5) Ἦτον οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ Βαρρότση, οἱ ὁποῖοι ἐξηγρῶντο ἐξ αὐτοῦ, οἵτινες τὸν ἐδολοφόνησαν ἀγκαλὰ καὶ διὰ διαταγῆς αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐκβητο ἀπέθανε ὡς μίαν βολὴν πιστολίου καὶ πλησίον τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ παρατηρήσῃ ἄντικρυ τοῦ τόπου, ὅπου ἔγεινε ὁ φόνος.

6) Οἱ Ἑνετοὶ δὲν εἶχον τότε δύναμιν ἐπάνω εἰς τὰς νήσους. Ἡ ὑπόθεσις ἀνεφέρθη εἰς τὸν καπετὰν πασσῶν.

7) Αὐτὴ ἡ κρίσις ἀνανεώθηκε πάντοτε περισσότερα χρόνια κατ' ἀκολουθίαν καὶ πρὸς τούτους μετὰ τὴν ὑπανδρείαν, ἡ ὁποία ἔγεινε μετὰ τῶν δύο οἰκογενειῶν. Διότι ἡ γυναῖκα τοῦ Κόκκου ἐπέεραζε τὸν ἴδιον γαμβρὸν τῆς

ζημίαν προξενημένην εις τὸν ἐχθρόν των καὶ ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι παρεκινήθη εἰς τὸ νὰ κάμῃ αὐτὴν τὴν πράξιν ἀπὸ τὸν πενθερόν του Κορωνέλλου⁸ ἕνα τῶν ἐγκρίτων τοῦ κάστρου, ἐσκότωσαν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὰ ὑποστατικά του τὴν Φασολίαν εἰς τὴν Δρυμαλίαν. Ὀλίγον καιρὸν ἔπειτα ὁ Ἰππεὺς Δὲ Ρεμόνδ Δὲ Μόδενα πλοίαρχος μιᾶς φεργάδας, ἡ ὁποία ἐκυνηγοῦσε τοὺς πειρατὰς, ἐλιμενίσθη λοιπὸν εἰς Νάξον καὶ ἔκαμε περισσοτέρας ἐπισκέψεις εἰς τὸ κάστρο, ἀνάμεσα εἰς ἄλλα εἰς τὸ σπήτι τοῦ σκοτωμένου Κορωνέλλου· εἶδεν ἐκεῖ μίαν κόρην τοῦ ἀποθανόντος, ἡ ὁποία τοῦ ἐνέπνευσε κατὶ τί περισσότερον παρὰ συμπάθειαν. Αὐτὸς ἐπῆρε τὴν κλίσην εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὥστε ὅπου ἐξεβαρκάρισε τοὺς ἀνθρώπους του μαζὺ μὲ κανόνια, διὰ νὰ βιάσῃ ὅπου νὰ παραδοθῶν οἱ Κόκκιδες, οἱ ὁποῖοι εἶχον σφαλισθῆ μίαν ὄραν μακρὰν ἀπὸ τὴν χώραν εἰς τὸ μοναστήρι τὴν Ἰψηλοτέραν, τὸ ὁποῖον εἶνε ὡς ἐν μικρὸν φρούριον. Αὐτοὶ βλέποντες ὅτι δὲν εἶχον καμμίαν ἐλπίδα εὖρον μίαν νύκτα ἀρμολίαν διὰ τὸ σκοτάδι καὶ τὴν στιγμὴν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ των δὲν ἐπρόσεχον καλά, ἔφυγον εἰς τὰ βουνά, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ τις, ἀφίνοντας εἰς τὸ μοναστήριον μικρὰν κόρην εἰς τὴν κούνην τὴν ὁποίαν ἡ ἡλικία τῆς ἐφύλακτεν ἀπὸ κάθε πείραξιν. Ἀφοῦ ὁ Ἰππεὺς Δὲ Ρεμόνδ δὲν εἰμποροῦσε νὰ κατορθώσῃ τίποτε κατὰ τῶν Κόκκων, ἔδωκε δρόμον εἰς τοὺς ἀνθρώπους του, ἔστειλε τὸν σταυρόν του ὀπίσω εἰς τὴν Μάλταν καὶ ὑπανδρεύθη μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Κορωνέλλου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀφῆκε πολλοὺς ἀπογόνους, οἱ ὁποῖοι ὑπάρχουν ἀκόμη. Τὸ εἰς τὴν κούνην εὐρισκόμενον κορίτσι ἔκαμεν ἔπειτα τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν δύο ἐχθρῶν οἰκογενειῶν πέρνωντας διὰ ἀνδρὰ τὸν υἱὸν τοῦ Βαρότση, ὁ ὁποῖος εἶχε φονεύσῃ τὸν πατέρα τῆς.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον δεῖξῃ τὸ μῖσός των πρὸς τοὺς Λατίνους ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς Τούρκους διὰ νὰ ἐλευθερωθῶν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν των, ἐπειδὴ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ δουκὸς τοὺς μετεχειρίσθησαν ὀλίγον σκληρῶς· ὅμως αὐτὸ τὸ μῖσος δὲν εἶχεν ἀποκοιμηθῆ. Οἱ Δυτικοὶ ἦσαν κύριοι τοῦ πλέον μεγαλειτέρου μέρους τῆς νήσου, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἰμπόρουν νὰ ζήσουν, παρὰ καλλιεργοῦντες αὐτοὺς τοὺς τόπους, τὸ ὁποῖον ἔκαμε νὰ εἶνε πάντοτε ἐξηρημαμένοι ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς Λατίνους διὰ μέσου τῶν Τούρκων ἕν καλὸν μέρος τῶν ὑποστατικῶν τους. Ὁ πρῶτος δοῦκας κατασταθεὶς ἀπὸ τὴν Νάξον εἶχε μοιράσῃ εἰς τοὺς συντρόφους του τὰ βουνὰ τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον τοὺς ἔδωκε πολὺ συμφέρον. Διότι ἔξω ἀπ' αὐτὸ ὅτι πολλὰ μέρη ὅπου εἰμποροῦσαν νὰ πέρνωνται τοὺς ἔδιδαν καλὸν σιτάρι, αὐτοὶ ἔδιδαν μίαν ἀξιόλογον ποσότητα τυρὶ καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ βουνὰ ἐνομιίσθησαν δι' ἐρημοί τόποι, τὰ χρονικὰ δοσίματα, τὰ ὁποῖα οἱ κύριοι ἔπρεπε

8) Αὐτὸς ἦτον πρὸς τούτους καὶ πρόεδρος τῆς Γαλλίας.

νὰ πληρώσουν εἰς τὸν σουλτάνον, ἦσαν πολὺ μέτρια· ὅμως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐκολάκευεν ἀκόμη περισσότερον τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν τῶν ἀρχόντων ἦτο ὅτι αὐτοὶ οἱ γεωργοὶ καὶ βοσκοὶ ἦσαν σχεδὸν τόσοι σκλάβοι, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀκολουθῶσιν εἰς κάθε αἰτίαν, πρὸ πάντων ὅταν ἐπήγαιναν εἰς τὰ σπίτια τῆς ἐξοχῆς συντροφεύοντές τους εἰς μίαν μακρὰν σειρὰν κουβαλῶντας τὰ ἐπιπλα, τὰ φορέματα καὶ τὰ παιδιὰ, τέλος πάντων ὅλα ὅπου εἰμποροῦσαν νὰ αὐξήσουν τὸ πλῆθος. Διὰ νὰ τελεσφορήσουν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ξέχωρα οἱ χωρικοὶ ἔκαμον ἀρχηγόν τους κατὰ τὸ ἔτος 1720 ἕνα τῶν παπαδῶν τους ἀνθρώπων εὐγλωττον, τολμηρὸν καὶ ἔμπειρον εἰς τὰς τέχνας τῶν τουρκικῶν κριτηρίων. Αὐτὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν μὲ τοὺς δεσποταδες τῶν Λατίνων καὶ ἐν πλῆθος χωρικῶν διὰ νὰ κινήσῃ κρίσιν, ἐπειδὴ συνειθισμένον εἰς τοὺς Τούρκους τὸ πλῆθος ἂν δὲν νικᾶται ἀπὸ τὰ χρήματα, ὑπερισχέει κατὰ τοῦ δικαίωματος. Ὁ παπᾶς μετεχειρίσθη ἀκόμη ἐν ἄλλο μέσον ὑποσχόμενος ὅτι ἤθελε πληρωθῆ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ πέμπτον μέρος τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα ἤθελον παρῆθ ἀπὸ αὐτὰ τὰ βουνά. Τέλος πάντων ἦτο τόσον ἐπιτήδειος, ὥστε ὅπου ἐνικούσε. Αὐτὴ ἦτο μία πολὺ αἰσθητικὴ πληγὴ εἰς τοὺς Δυτικούς καὶ εἰς μερικὸς Ῥωμαίους τοῦ Βούργου, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὁμοίως μερικὰς βοσκὰς. Ἐνας Φραντζέζος βαρῶνος κατεστημένος εἰς τὴν Νάξον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς προῖκα τῆς γυναικὸς του ἀπ' αὐτὰ τὰ βουνά, ἐπῆγεν ὕστερον νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν τὸ μέγα ἀδικον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔγεινε καὶ ὑποσχόμενος τὰ ἴδια δοσίματα ἢ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωναν οἱ χωρικοὶ, καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῶν χρημάτων ἀπέκτησεν ἐν φερμάνι τοῦ σουλτάνου, μὲ τὸ ὁποῖον τὰ δικαιώματά του καὶ οἱ βοσκὰί του ἐφυλάχθησαν.

Ὅμως κάποιος Μάρκος Πολίτης ἔγγονος τοῦ ἀνω εἰρημένου παπᾶ, ὁ ὁποῖος ὑπερέβη πολὺ τὸν πάππον του εἰς τὴν δύναμιν εἰς τὰ χωρία, εἰς τὴν τόλμην καὶ ἐλευθερίαν πρὸς τοὺς ἐγκρίτους Τούρκους, ἐμπόδισε σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φερμανίου. Οἱ Ἰησοῦται καὶ οἱ διάδοχοί των ἦσαν εὐτυχέστεροι διαφυλάττοντες εἰς ἐν τῶν δύο βουνῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον, τὰ ἀρχοντικά δίκαια χωρὶς κανὲν δόσιμον, διότι ἔξω ἀπὸ τὰ καλλιεργημένα μέρη, τὰ ὁποῖα οἱ χωρικοὶ τοὺς ἐπῆραν, ἔχουν ἐκεῖ ἀκόμη τόσα ἄλλα, ὥστε ὅπου οἱ ποιμένες δὲν ἠμποροῦν νὰ πηγαίνουν τὰ ζῆα των εἰς αὐτὸ τὸ βουνὸν χωρὶς νὰ ἀπεράσουν ἐκεῖνα τὰ ὑποστατικά, τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς συνεχωρήθη ποτὲ χωρὶς νὰ πληρώσουν τὰ δοσίματα· αὐτὸ τοὺς ἔφερον ἐνίοτε δύο καντάρια τυρὶ.

Ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκέρδησαν τὴν κρίσιν κατὰ τῶν Δυτικῶν, ὅλα τὰ ὑποστατικά τῆς νήσου ἐξετιμήθησαν ἐκ νέου (1721) ἀπὸ ἕνα ἔμπειρον Τούρκον, διὰ νὰ εἰμπορῆ νὰ γείνη ὁ μοιρασμὸς τῶν δοσιμάτων μὲ περισσότερον δίκαιον. Λοι-

πὸν ἀπεφάσισθη νὰ πληρώσουν οἱ χωρικοὶ τὸ ἐν ἡμισυ καὶ οἱ πολῖται τὸ ἄλλο ἡμισυ, τοιοῦτοτρόπως ὅμως ὅπου νὰ δώσουν οἱ Καστριανοὶ ἢ οἱ Δυτικοὶ ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ ἐν τέταρτον. Εἰς αὐτὰ τὰ τρία ἀνεξάρτητα κοινά, τὰ ὁποῖα διοικοῦνται καθὲν ξεχωριστὰ ὡς μικραὶ δημοκρατίαι, εἶνε πάντοτε τινές, οἱ ὁποῖοι ὑπερισχέουν εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ οἱ ὁποῖοι ἔχοντες μίαν φατρίαν εἰς τὸ μέρος των κατορθώνουν νὰ γείνουν αἱ ἀποφάσεις κατὰ τὸ θέλημά των. Ἐταῖς εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ Μάρκος Πολίτης ἐξουσιάζει τελείως ὡς εἰς μικρὸς μονάρχης εἰς τὰ χωρία· εἰς αὐτὸν τὸν κίρον καὶ κάποιος ὀνομαζόμενος Βερνάρδος Βαρότσης ἀπὸ μίαν πολὺ πτωγὴν οἰκογένειαν ἤξευρε νὰ φερθῆ μὲ τὴν ἐπιτηδειότητα ὥστε ὅπου ἐξουσίασε τέλος πάντων ὅχι μόνον εἰς τὸ κάστρον, ἀκόμη καὶ εἰς ὅλην τὴν νήσον μὲ συναίνεσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι δὲν εὐχονται τίποτε καλλίτερα παρὰ νὰ παχύνουν αἱ θυσίαι, αἱ ὁποῖαι θέλουν διὰ νὰ χορτάσουν περισσότερον τὴν φιλαργυρίαν των. Ἡ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ὁ Βερνάρδος, καὶ τὰ πλούτη του ἀξιόλογα ὡς πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἔκαμαν ἐχθροὺς ὅπου τὸν ἐφθόνουν.

Οἱ χωρικοὶ πάντοτε φθονοῦντες τοὺς Δυτικούς καὶ πάντοτε ἔτοιμοι νὰ τοὺς ἀφάνισουν κατάρθρωσαν εἰς τὴν πόλιν 1754 νὰ σταλοῦν τουρκικοὶ ἀξιωματικοὶ νὰ κρίνουν τὰ παρὰ πᾶσι τῶν τὸν ἐβίασαν νὰ ἐβγῇ ἀπὸ τὴν χώραν, διότι κανεὶς τόπος δὲν εἰμποροῦσε νὰ δεχθῆ τὸ πλῆθος τῶν λυσασμένων κατηγόρων του. Ἐκεῖ τὸν κατηγόρησαν δι' ἀδίκους καὶ τυραννικὰς ἀρπαγὰς, ὥστε ὅπου κατήντησε τοὺς πτωχοὺς νὰ τρέφονται ἀπὸ ζυλοκέρατα. Ἡ κατηγορία ἦτο φανερὰ ψευτικὴ καὶ ὑπερβολικὴ, ὅμως τὸ πλῆθος τῶν κατηγόρων ἀπατᾷ πάντοτε τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ πλουτισθῶν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ κατηγορουμένου, προσποιούνται ὅτι ἀγαποῦν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πτωχῶν. Τὸν ἔβαλον εἰς τὰ βάραντα διὰ νὰ τὸν βιάσουν νὰ ὁμολογήσῃ ὅπου εἶχε κρύψῃ τοὺς θησαυροὺς του. Ὅμως ἦτο τόσον σταθερός, ὥστε ὅπου δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐξακριβώσουν καμμίαν ὁμολογίαν ἀπ' αὐτόν. Καὶ κατὰ μίαν σκοτεινὴν φήμην αὐτὰ τὰ χρήματα δὲν ἐφανερῶθησαν παρὰ μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ κατὰ τύχην. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξωρίσθη εἰς τὴν Λέρον, ἕνα μικρὸν καὶ ἀχαμνὸν νησίδιον τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης.

Ὅθεν ἐφωνάχθη ὀπίσω μετὰ τινὰ χρόνια καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Νάξον, ὅπου ἔζησε πτωχικὰ ἕως εἰς τὸν θάνατόν του.

Εἰς τὸ ἔτος 1759 ἔγεινεν ἡ οἰκοδομὴ τῆς βρύσης τοῦ Χασάν Ἀγᾶ παρὰ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ, ἡ ὁποία κεῖται κατὰ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος εἰς τὸν δρόμον τῶν Ἐγκαρῶν ἡμίσειαν ὄραν ἀπέχουσα τῆς πόλεως. Ἡ δὲ ἐπιγραφὴ αὐτῆς εἶναι «Χασάν ἄγᾶς ὁ ἐνδοξὸς βοιθόντας Ναξίας τὴν βρύσιν ταύτην ἔκτισε μετὰ ἐπιμελείας» κλπ.

Ἐν ξεχωριστῷ⁹ φαινόμενον ἐφάνη εἰς τὴν Ἀσπρὴν θά-

9) Περὶ πολέμου Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας κατὰ τὸ ἔτος 1769.

λασαν κατὰ τὸ ἔτος 1769· αὐτὸ ἦτο ἕνας Ῥωσικὸς στόλος. Αὐτὸ τὸ ἔθνος ἔχον τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Τούρκους ἔστειλεν μίαν μοῖραν καραβιῶν διὰ νὰ κάμῃ ἕνα ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἀσπρὴν θαλάσσαν. Αὐτὴ ἐφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸ Ναυαρίνον ἢ Νεόκαστρον εἰς τὸν Μωριά καὶ εἶχεν ἐκνομήσῃ τὴν ἀποστασίαν τῶν Ῥωμαίων εἰς αὐτὴν τὴν Χερσόνησον δίδωντάς τους ὅπλα, τὸ ὁποῖον ἐβίασε τοὺς Τούρκους νὰ προφυλαχθῶν εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ αὐτὸ ἐσμίκρυνε πολὺ τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα εἰμποροῦσαν νὰ στείλουν εἰς τὸ μέγα στρατεύμα κατὰ τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Μολδαυίαν. Αὐτὸς ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἐπροξένησεν εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν τὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἀλήμπεη εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τοῦ Δαχέρμπεη εἰς τὴν Συρίαν, τῶν ὁποίων τοὺς πρέσβεις εἶδομεν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Νάξον. Αὐτὸς ὁ στόλος συνίστατο εἰς 11 πολεμικὰ καράβια καὶ 50 τοῦ φορτίου. Ῥῶσοι ἀξιωματικοὶ καὶ φροντισταὶ τῶν τροφῶν, ἐξαναβαρκάρισθησαν εἰς τὴν Νάξον καὶ ἐπῆραν μὲ βίαν βόδια καὶ κρασί καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν στόλον, ἐπειδὴ ὁ ναύαρχος Σπυριδῶφ ἐβιάζετο νὰ εὐρῇ τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ νὰ τὸν κατακαύσῃ καθὼς οἱ ἴδιοι τὸ εἶπον φανερά, ὅταν ἀπέρασαν ἀπὸ ἐδῶ. Ἀφοῦ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Νάξον ἐπῆγαν εἰς Ψαρά, ἐπληροφορήθησαν ἀπὸ ἕν πλοῖον σταλμένον ἐπίτηδες διὰ κατασκοπεύειν ὅτι ὁ ἐχθρῶν στόλος ἦτο εἰς Τσεσμέ ἕνα λιμένα τῆς Ἀνατολῆς ἀντικρυ τῆς πόλεως τῆς Χίου· ἐπῆγαν ἀμέσως ἐκεῖ μὲ μίαν ξεχωριστὴν χαρὰν ὡς βέβαιον διὰ τὴν νίκην· ἐπῆραν θέσιν εἰς τὴν μέσην τοῦ στενοῦ μεταξύ Χίου καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου διὰ νὰ μὴ γλυτώσῃ κανὲν τουρκικὸν καράβι. Ἐν Ῥωσικὸν καράβι μονάχο ἐστάλη ἀπὸ τὸν ναύαρχον Σπυριδῶφ νὰ καταπολεμήσῃ καὶ νὰ κατακαύσῃ τὸν τουρκικὸν στόλον. Δὲν ἐπέτυχε τὴν πρώτην φοράν· τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐστάλη ὁ ἴδιος πλοίαρχος μὲ φοβερῆ μίαν ἀνδρῶν τὴν προσταγὴν τοῦ ναυάρχου. Αὐτὸς τέλος πάντων τὸ ἐπέτυχε καὶ ἔκαυσεν ὅλον τὸν τουρκικὸν στόλον· ὅμως ἀφοῦ εἶχε πλησιάζῃ παρὰ πολὺ ἕνα τουρκικὸν καράβι, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκάησαν, ἐπλέχθησαν τὰ κατάρτια τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου αἱ ἀντέναι, ὥστε ὅπου ἡ φωτιά διεδόθη εἰς τὸ καράβιον τοῦ, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ ἐκάη ὁμοίως· μόλις ὁ ἴδιος ναύαρχος, ὅστις εἶχεν ἀπεράσῃ ἐκεῖ διὰ νὰ δώσῃ περισσοτέραν ἐνέργειαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς προσταγῆς του, εἰμποροῦσε νὰ γλυτώσῃ μὲ τὸν Θεόδωρον τὸν ἀδελφόν του κόντε Ὀρλώφ καὶ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ πρώτου βαθμοῦ μὲ τὴν λέμβον· ὅλον τὸ λοιπὸν μὲ τὴν στρατιωτικὴν κάσσαν καὶ τοὺς πλέον καλλιτέρους ναύτας ἐπήδησεν εἰς τὸν ἀέρα ὅταν ἡ φωτιά ἤρχισεν.

Ἐγνώρισεν ἕνα τοῦ μηχανικοῦ ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὴν πόλιν Οὐλμ εἰς τὴν Σουαβίαν, ὅστις ἦτο εἰς τὴν δούλευσιν τῶν Ῥώσων, ὁ ὁποῖος μοὶ διηγήθη ὅτι

εις ὀλίγα λεπτά ἀπέρασαν ἀπὸ τρία στοιχεῖα: τὴν φωτιά, τὸν ἀέρα καὶ τὸ νερό, ἀφοῦ εἶχε πέση ἀπὸ ἕν μεγάλον ὕψος τοῦ καραβίου εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐγλύτωσε μὲ τὴν βοήθειαν ἐνὸς κομματίου ξύλου, τὸ ὅποιον τοῦ ἐπροξένησεν ἕνα μισθὸν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς βασιλείας τῆς Ρωσίας. Οἱ κανονοβολισμοὶ ἠκούσθησαν εἰς τὸ χωρίον τῆς Νάξου¹⁰ τὴν Κορινθίαν· εἶδον μὲ πολλοὺς ἄλλους τὸν καπνὸν αὐτῆς τῆς πυρκαϊῆς, ὅπου ἠκολούθησε κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν (24 Ἰουνίου), ἢ ὅποια συμπίπτει μὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἰουλίου.

Ἄφ' ἐκεῖ ἐκίνησε ὁ στόλος ὁ ῥωσικὸς πρὸς τὰ Δαρδανέλλια· ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε νὰ σταθῇ εἰς τὴν Λημόνον, κατέστησε διὰ γενικὸν κατοικητήριον τοῦ τῆς Νάξου¹¹. Ἦτο καὶ εἰς τὴν Νάξον ὡς κατοικητήριον αὐτῶν ἕως 600 ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν βασιλικὴν βάρδιαν μαζὶ μὲ ἄλλους Δαλματίους καὶ Ῥωμαίους, οἵτινες ἦσαν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρωσίας, καὶ ἕνας διοικητὴς ὅλης τῆς νήσου. Ὅλα τὰ δοσίματα τὰ ἐκατέβασαν καὶ ἐλάμβανον μόνον τὸ ἡμισυ ἀφ' ὅσα ἐδίδον εἰς τὸν Τούρκον. Ἄφ' οὗ ἐγένετο ἡ εἰρήνη (1774), οἱ Ῥῶσοι ἐπέστρεψαν εἰς τὸ βασιλεῖόν τους μερικοὶ μὲ μικρὰ καράβια ἀπὸ μέσα εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν Μαύρην θάλασσαν, οἱ ἄλλοι περιτριγυρίζοντες σχεδὸν ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Μάρκος Πολίτης ἐβασίλευε πάντοτε εἰς τὰ χωρία ὀλίγον ἔλειψεν ὅμως νὰ κρεμασθῇ ἀπὸ τοὺς Ῥῶσους. Αὐτὸ τὸν ἐβίασε νὰ στερεώσῃ περισσώτερον τὴν ὑπόληψίν του. Ὅμως ὅσον ἐστερεώοντο, τόσο ἠδύνατο ὁ φθόνος τῶν ἐχθρῶν του, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ὀλίγοι· ὅμως δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸν ζημιώσουν παρὰ διὰ μέσου τῶν Τούρκων. Κάποιος Σταμάτης υἱὸς ἐνὸς παπᾶ Σακελλαρίου εἰς τὰ χωρία ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν εἰς τὰ 1791 καὶ ἦτο τόσο ἐπιτήδειος, ὥστε ὅπου κατώρθωσε νὰ γείνη ἕνας ἀγάς ἢ διοικητὴς εἰς ὅλην τὴν νήσον τόσο διὰ τὰ χωρία, ὅσον καὶ διὰ τὴν χώραν. Μὲ αὐτὸ τὸ κατόρθωμα ἡ δύναμις τοῦ Μάρκου Πολίτου ἠφανίσθη· ὁ Σταμάτης ἐφρόντιζε διὰ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἀγᾶ καὶ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν χωρίων. Ἐλαβαν ὑποψίαν ὅτι ὁ Μάρκος Πολίτης εἶχε τὸν σκοπὸν νὰ ἐμβαρκαρισθῇ μυστικὰ ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ κατορθώσῃ μίαν μεταβολήν· ἐστειλαν δύο Τούρκους μὲ τὸν Σταμάτην διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸ τὸ φεῦγιόν· αὐτὸ ἐβίασε τὸν Μάρκον Πολίτην νὰ δοκιμάσῃ τὰ ἔσχατα. Αὐτὸς λοιπὸν ἤθελε νὰ γλυτώσῃ μίαν φορὰν ἀπὸ ἕνα τόσο ἐνοχλητικὸν ἐχθρόν· ἐπῆγε τέλος πάντων νὰ τὸν εὕρῃ μὲ 80 ἄνδρους ἄνθρώπους τοῦ ὅλου ὠπλισμένοι μὲ τουφέκια, πιστόλας, σπαθία καὶ μὲ βάρβιδι χονδρὰ, τὰ ὅποια συνηθοῦν οἱ χω-

ρικοὶ τῶν πλέον μικρῶν χωρίων τῆς Νάξου. Ἀφοῦ τὸν ἐφθασαν πλησίον εἰς Φιλότι τὸν ἐθανάτωσε σχεδὸν διὰ μέσου αὐτῶν τῶν ὠπλισμένων ἀνθρώπων του. Μ' ὅλον τοῦτο αὐτὸς δὲν εὐχαριστήθη μ' αὐτό. Μερικὸν καιρὸν ἔπειτα ἐστειλεν εἰς τὴν χώραν περισσοτέρους ἀπὸ 100 ἄνθρώπους, δηλαδὴ ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παπᾶδες διὰ νὰ φανερώσουν εἰς τὸν ἀγᾶ ὅτι δὲν ἐγνώριζε πλέον τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἔπειτα ἐμβαρκαρισθῆ φανερὰ μὲ ἕν πληθὸς ἀνθρώπων ἀνδρείων διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ παραπονεθῇ διὰ τὸν ἀγᾶν καὶ περισσώτερον διὰ τὸν Σταμάτην, διὰ τὸν ὅποιον εἶπεν ὅτι ὁ λαὸς ὅπου δὲν εἰμποροῦσε πλέον νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἀδικίας του τὸν ἐθανάτωσε. Βεβαιώνει ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις τὸν ἔκαμε νὰ πληρώσῃ 40,000 γρόσια. Ὅμως τέλος πάντων αὐτὸς ἐπέστρεψε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Νάξον καὶ λαμβάνει αὐτὴν τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς¹².

(ἀκολουθεῖ).

YAKINGOY HECQUARD

Γενικοῦ προξένου τῆς Γαλλίας ἐν Σκόδρα.

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διαμέρισμα τοῦ Σκούταρι (ἐλευθέρως μετάφρασις)

Πρωτεύουσα τῆς ἀνω Ἀλβανίας, ἔδρα τοῦ τούρκου κυβερνήτου, διαμονὴ ἐπισκόπου τινὸς Λατίνου, τὸ Σκούταρι, ὠνομάζεται ὡσαύτως Σκόδρα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, Ἰσκενδριεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐλαβε τὸ ὄνομα Σκόδρα, ὅπερ σημαίνει «ἐπὶ λόφου» ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς τοποθεσίας. Ἡ ὁμοιότης τοῦ ὀνόματος Σκάνδρια, ὅπερ οἱ Ἄθῃοι δίδουσι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τινὰ τοπικὰ χρονικὰ ἔκαμον συγγραφεῖς τινες ν' ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν ἐποχὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου τὴν ἰδρυσιν τοῦ Σκούταρι. Ἐν τούτοις οὐδὲν στηρίζει τὴν ἀπόφασιν ταύτην οὐδὲν βλέπει τις ἴχνος τῆς ἐποχῆς ταύτης, καὶ τὰ νομίματα, ὡς καὶ οἱ γεγλυμένοι λίθοι οὐς εὕρισκον ἐνίοτε ἐκεῖ δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς Καίσαρας. Ὅσον διὰ τὸ ὄνομα Ἰσκενδριεῖ, ὅπερ τῇ ἐδόθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, δὲν εἶναι πιθανόν ὅτι τῆς Σκόδρας εὐρεθείσης μέρος τοῦ ὑπὸ τοῦ Σκενδέρβη ὑπερασπιζομένου ἐδάφους, ἀπένευκεν τῇ πόλει ταύτῃ τὸ ὄ-

12) Ὁ ἀνω εἰρημένος Μάρκος Πολίτης ἀπέθανε τέλος πάντων εἰς τὴν Μιτυλήνην καὶ ἐπῆγε μὲ ἕν σχοινίον διὰ προσταγῆς τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου πασσᾶ Κουτζουλῆ Νουσεῖν κατὰ τὸ ἔτος 1800 καὶ ὅλη ἡ περιουσία του ἐδωκεντὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

νομα τοῦ ἥρωος, ὅστις τοῖς ἀντέταξεν τόσο ἐπίμονον ἀντίστασιν;

Ἱστορικὴ ἀποψις. — Δὲν γνωρίζομεν τοὺς ἰδρυτὰς τοῦ Σκούταρι· ὁ Τίτος Λίβιος εἶναι ὁ πρῶτος συγγραφεὺς, ὅστις ποιεῖται μνηστὴν αὐτῆς (D. V, LIV): «Ἐφθασαν εἰτα εἰς Σκόδραν, κύριον ἀντικείμενον τοῦ πολέμου τούτου, ὅχι μόνον διότι ὁ Γέντιος τὴν εἶχε λάβει ὡς πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του, ἀλλ' ὡσαύτως διότι ἦτο δυσκόλου παρόδου καὶ ἡ κάλλιον ὠχυρωμένη τῶν πόλεων τῆς Λαβεινίδος. Δύο ποταμοὶ τὴν περιβάλλουσι· ἡ Clausula, βέουσα πρὸς Ἄ. τῆς πόλεως καὶ ἡ Βατθανία, ἐξερχομένη ἐκ τῆς Λαβεινίδος λίμνης, πρὸς δυσμὰς.

Ἐπωφελομένη ἐπαναστάσεως ὑποθαλαπίσης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ὁποίας μέρος τῆς Ἰλλυρίας συντάχθη εἰς δημοκρατίαν (π. X. 168) ὁ πραιτωρ Ἀνίκιος ἀπέκλεισεν ἢ κατέλαβε πάντας τοὺς λιμένας τοῦ παραλίου καὶ ἐπολιόρκησε τὸν Γέντιον ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ. Ἀναγκασθεὶς νὰ παραδοθῇ μετὰ δυστυχῆ ἐξόδου, ὁ κυριάρχης οὗτος ἤχθη εἰς Ῥώμην, μετὰ τῆς συζύγου, τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν δύο υἱῶν, ἵνα κοσμήσωσι τὸν θρίαμβον τοῦ Ἀνικίου. Ἡ Σκόδρα ἐγένετο ὑπόφορος τοῖς Ῥωμαίοις.

Ὁ Πολυβίος καὶ ὁ Ἀππιανὸς ἀναφέρουσι τὴν πόλιν ταύτην ὡς Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν· ὁ τελευταῖος οὗτος ὁμιλῶν περὶ τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ βασιλείου μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Καίσαρος, λέγει: «Ἡ Σκόδρα πόλις τῆς Ἰλλυρίας, κειμένη ἐν τῇ μέσῃ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, ἐγένετο τὸ ὄριον τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου βασιλείου.» Τέλος ὁ Πλίνιος καλεῖ τὴν Σκόδραν «πόλιν Ῥωμαίων πολιτῶν» Κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Σκόδρα ἔπεσον εἰς μέρος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων, καὶ ἐγένετο, τὸν 5 αἰῶνα, μέρος τῆς Prëvalitaine.

Τὸν 5ον αἰῶνα, ὅτε ὁ Γότθος Ὀστρόιλλος ἰδρυσεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεώς του, ὁ ἀνεψιὸς του Σελμιρί ἐκυρίευσεν τὴν Σκόδραν καὶ ἔλαθεν ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος τῆς Ζέντας, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐξεδιόχθη ἐντεῦθεν ὑπὸ τῶν Γότθων.

Τὸν 6ον αἰῶνα, οἱ Σέρβοι, τῇ συναινέσει τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, κατέλαβον τὰς ὄχθας τῆς Δαλματίας· ἡ Σκόδρα τοῖς παρεχωρήθη καὶ ἔμεινεν ὑπ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ 1368. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Balza, πρίγκηπες Ζέντας, οὗς οἱ Μυροβουνιώται θεωροῦσιν ὡς τοὺς πρῶτους αὐτῶν ἀρχηγούς, ἐγένεον κύριοι αὐτῆς. Τῷ 1401 ἡ Σκόδρα περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες μετὰ δύο ἔτη κατέπειναν ἐπαναστάσιν τινὰ τῶν κατοίκων. Τῷ 1409, ἡ πόλις αὕτη τοῖς ἀφῆρθη ὑπὸ Σιγισμόνδου, βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, τότε ἐμπολέμου μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, σύμμαχον τῶν Ἑνετῶν. Μόλις τῷ 1444 κατόρθωσαν νὰ τὴν ἀνακτήσωσιν τῇ βοήθειᾳ τῶν Τούρκων, οἵτινες, μετὰ 10 ἔτη, ἐπολιόρκησαν καὶ αὐτοὶ τὴν δυστυχῆ πό-

λιν. Ὁ Loredano, ὑποστηρίξας ἀξιοσημειώμενον πολιορκίαν, ἠνάγκασεν τοὺς Τούρκους ν' ἀποσυρθῶσιν. Ἐπανήλθον μετὰ τινὰ ἔτη ἐχρειάσθη συνθήκη, ὑπογραφείσα τῷ 1447, ἵνα κατέλθῃ ἐκ τῶν ὄχυρωμάτων τοῦ Σκούταρι ἢ Βενετικῆ σημαία, ἥτις ἀντικατέστη ἐκεῖ ἔκτοτε ὑπὸ τῆς σημαίας τῶν Τούρκων.

Θέσις τοῦ Σκούταρι. — Ἡ πόλις Σκούταρι ἠλλάξε πλείστακις θέσιν. Κατὰ τὸν Βαυλέτιον, συγγραφεὴ ἐκθέσεως τῆς πολιορκίας τοῦ 1444, τῆς πόλεως ἄλλοτε τῆς κειμένης ἐν τῇ πεδιάδι καὶ χωριζομένης ὑπὸ τοῦ Chiri, κυριευθείσης καὶ λεηλατηθείσης ὑπὸ τῶν Βαρβάρων οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐπισημαίνας ἐν τῇ πεδιάδι καὶ ἵνα ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ ἀπρόοπτων προσβολῶν, κατέλιπον τὰς διαμονὰς των, ὡς μετέφερον καὶ κλιμακῆδόν διέβησαν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος, δίδοντες εἰς τὴν νέαν των πόλιν μορφήν κῶνον, ἔχοντος τὸ φρούριον εἰς τὴν κορυφήν. Τῆς νέας ταύτης πόλεως (φαίνονται δὲ εἰσέτι τὰ εἰσέτια τῶν οἰκιῶν καὶ τοῦ τείχους, ὅπερ τὰς περιέκυκλον) ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Τούρκων καταστραφείσης, ἰδρυσαν αὐτὴν ἐν μίλιον μακρότερα, ἐν ᾧ τόπῳ σήμερον εὕρισκεται.

Ἀποψις. — Ὁρώμενον ἐκ τοῦ ὕψους τῶν λόφων, οἵτινες τὸ χωρίζουσι, τὸ Σκούταρι, ζωννύμενον ὑπὸ δύο ρευμάτων ὕδατος, τοῦ Chiri καὶ τοῦ Βογιάννα, κειμένον ἐν τῇ μέσῃ εὐρέων λειμῶνων, μετὰ τῶν θαλερῶν αὐτοῦ κήπων, τῶν μινερέδων ὑψουμένων εἰς τὸ μέσον τῶν δένδρων, παρέχει εὐχάριστον θέαν, ἀλλ' ὁμοιάζει πάντοτε μᾶλλον πρὸς μέγα χωρίον ἢ πρὸς πόλιν. Περιβαλλόμενοι ὑπὸ ὑψηλοῦ τείχους, τὸ μᾶλλον συνήθως ἐπαλξωτοῦ, αἱ οἰκίαι εἰσὶν ἐσπαρμέναι ἀτάκτως. Αἱ ὁδοὶ πλατεῖαι, ἀλλ' ἐστρωμέναι μὲ ὄζεις χαλίκας, εἶνε βορβορώδεις τὸν χειμῶνα, καὶ ὑπὸ παχέος κονιορτοῦ κεκαλυμμέναι, τὸ θέρας. Εἰς τὸ κέντρον, ὡς εἰς πάσας τὰς μουσουλμανικὰς πόλεις, ὑπάρχουσι εὐρύχωρα πεδία ἐσπαρμένα μὲ τάφους. Κατὰ διαστήματα, ἐπιτάριοι λίθοι, κεκαλυμμένοι δι' ἐπιγραφῶν, δεικνύουσι τὸν τόπον ὅπου ἔπεσον τὰ θύματα τῶν Vendetta (ἀτομικῶν ἐκδικήσεων), συγγότατα ἐν Ἀλβανίᾳ.

Διαίρεσις. — Τὸ Σκούταρι ἀριθμεῖ 4500 οἰκίας, ὧν 3000 μουσουλμανικαί. 1400 χριστιανικαὶ καὶ 100 ἑλληνικαί, περιβάλλον διάστημα ἐδάφους, οὗ ἡ περιφέρεια εἶνε πλείων τῶν 4 μιλίων. Αὐταὶ διαίρουσιν εἰς 10 τμήματα: Ταμπάκι, Τεπέ, Ἀγισμα, Γκιόφα, Μπασιαλέκ, Βερδίσα, Κούτσι, Δομπρακού, Γισολέμη καὶ Ρούτσι. Τὸ Ταμπάκι χωρίζεται τῶν ἄλλων δι' ὑψηλῶν λόφων. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὸ Ταμπάκι, τμήματος τότε ἀξιολόγου καὶ κατὰ μέρος μέγα κατοικουμένου ὑπὸ τῶν Φένιδων, ἀλλὰ νῦν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου κατεστραμμένου ἐκ τινος ἐπαναστάσεως, ὅτι μετὰ τὸ Ταμπάκι, λέγω, καὶ τῶν ἄλλων συνοικιῶν, ὑπῆρξε ἐπὶ πολὺ λυσσώδης πόλεμος.

10) Ἐνα χωρίον πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς Νάξου καὶ ἀπέχον 5 ὥρας ἐκ τῆς πόλεως.

11) Ἐνα μεγάλο λιμένα τῆς Πάρου εἰς τὸ μέρος Ναούσης.

Ἐκαστον μέρος εἶχεν ἰδρύσει γραμμὰς ὀρθοσείων, ἃ δὲν διέβαινέ τις, εἰμὴ ἐν πλόων. Εἰ καὶ ἡ κατάσταση αὐτῆ τῆς ἐχθρότητος ἔπαυσε, ὑπάρχει ἀκόμη μίσος τι, ὑπερ εὐκόλως φανεροῦται καὶ διαδίδεται διὰ συχῶν δολοφονιῶν.

Ἐκάστη συνοικία διαιρεῖται εἰς ὁδοὺς ἢ βαῦρακία, ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς ἓνα σημαιοφόρον ἢ βαῦρακτάρην. Ὑπολογίζεται ὁ πληθυσμὸς τοῦ Σκούταρι εἰς 38 χιλιάδας ψυχῶν. Οὐδέποτε ἐγένετο ἀπογραφὴ ὁ δ' ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ὁ μέσος τῶν ὑπολογισμῶν, ὅτινες μοὶ ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀξιολογωτέρων προσώπων τῆς πόλεως· ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν εἶνε 12,100, τῶν Ἑλλήνων 100, οἱ δὲ λοιποὶ μουλ-σουλμάνοι.

Ἄγορά.—Εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς πόλεως, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βοϊάνα, εὐρίσκειται ἡ ἀγορὰ περιέχουσα περίπου 1500 ἐργαστήρια. Εἰς τὸ κέντρον εἶνε ἐν Βεζε-στένιον ἐκ λίθων, χρησιμεῖον ὡς ἀποθήκη τῶν πολυτίμων ἐμπορευμάτων. Εἶνε κλειστὸν τὴν νύκτα ἢ δὲ φύλαξις του εἶνε ἐμπειστευμένη εἰς τέσσαρας Κουλοῦκ, πληρωνομένους ὑπὸ τῶν ἐμπόρων. Ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ συγκεντρῶνται ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς ἀνω Ἀλβανίας· ἐνταῦθα ὡσαύτως, κατὰ Κυριακὴν, γίνεται ἡ πανηγυρίς, καθ' ἣν οἱ ὀρεσίβιοι καὶ οἱ ἐν ταῖς πεδιάσιν οἰκοῦντες φέρουσι τὰ προϊόντα των, ἅτινα ἀνταλλάσσουν μετὰ τὰ ἀναγκασιότατα αὐτοῖς ἐμπορεύματα.

Φρούριον.—Εἰς τὴν ἀκρὰν τῶν λόφων Τεπέ καὶ Τοροβός, ὅτινες χωρίζουσι τὴν πόλιν, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ γυμνοῦ ὄρους, ἔχοντος 150 περίπου μέτρα ὕψους, ὕψουται τὸ ἀρχαῖον σερβικὸν φρούριον Ῥόζαφα. Ἄσμα τι ἀλβανικὸν ἀποδίδει τὴν ἰδρυσὶν του εἰς Ῥόζα τινὰ καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Ῥά, ὅτινες τῷ ἔδωσαν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Ῥόζας, λέγει τὸ ἔθνος, ἐξέλεξε τὴν ἀκρὰν τοῦ ὄρους Τοροβός διὰ νὰ κατασκευάσῃ φρούριον, προωρισμένον εἰς τὸ νὰ προστατεύῃ τὴν Σκόδραν, τὸ ἀνθος τῆς Ἀλβανίας, καὶ τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσοδὸν τῆς Λίμνης εἰς τὰ ἐχθρικά σκάφη. Ἦδη ἤγγιζεν εἰς τὸ τέρας του, ὅτε ὁ βόρειος πύργος ἔπεσεν εἰς ἐρείπια. Τὸν κατεσκευάσαν ἐκ νέου, ἀλλ' ἐκαστὴν νύκτα ἔβλεπον πίπτουσαν τὴν ἐργασίαν, ἣν εἶχον ἐργασθῆ τὴν ἡμέραν. Ἐμελλον νάποστῶσιν, ὅτε γέρων τις, ὀνομαστὸς ἐπὶ σοφίᾳ, ἐκήρυξε ὅτι ἔδει γυνὴ τις νὰ ἐνταφιασθῆ ζῶσα ἐπὶ τῶν τειχῶν ἵνα πάυσῃ τὸ τεράστιον καὶ ἵνα ἡ πόλις ἀπολαύῃ ἐν τῷ μέλλοντι αἰωνίας εὐτυχίας· ἡ Ῥά ἀδελφὴ τοῦ Ῥόζα, ἐλθοῦσα, κατὰ τὰ διάμεσα ταῦτα, ἵνα ἴδῃ τὰς ἐργασίας καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐργάτας, ἠρπάγη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν καὶ ἐνταφιάσθη ζῶσα. Πρὶν ἀποθάνῃ ἡ Ῥά, ἥτις τότε ἐθλόαζε ἐζήτησε νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ δώσῃ ἀπαξ ἔτι γάλα εἰς τὸ τέκνον τῆς διὰ μέσου ὁπῆς τινος τοῦ τείχους· συνένεσαν εἰς τοῦτο, καὶ ὡς ἐκ θαύματος τὸ γάλα δὲν ἔπαυσε νὰ ῤέθῃ πλέον μέχρις ὅτου ὁ υἱὸς τῆς ἐ-τρᾶθη. Τότε πηγὴ ἀκένωτος ἀνεπήδησεν ἐκ τοῦ ποδὸς τοῦ τείχους, ὑπερ ἐφύλαξε κηλῖδα, οὐ τίποτε δὲν δύναται

νᾶλλοιώσῃ τὴν λευκότητα, καὶ ὑπερ ἀκόμη δεικνύουσι τοὺς ξένοις, τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸ φρούριον.

(ἀκολουθεῖ)

Α. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΣΥΝΗ

(Ἐπεισόδιον τῆς ἐπαναστάσεως).

Ἦταν ἡ μαῦρη ἡμέρα 5 Μαΐου 1827. Ἡ μεγαλειότερη συφορὰ ποῦ βρῆκε τὰ παλληκάρια τῆς Ἐπαναστάσεως ἐγίνονταν πίσω ἀπὸ τὸ Κάστρο ποῦ σὰν κοκκαλιασμένο ἀλλὰ ζωντανὸ φάντασμα τῆς ἀρχαίας δόξας μας ἐκύτταζε ἀκί-νητο καὶ κατακίτρινο ἀπὸ ἀγωνία καὶ λύπη τὸ μεγάλο κακὸ ποῦ πλάκωνε τὰ ἄξια ἐγγόνια τῆς. Χαρὰ θεοῦ χυ-νότανε στὴν πλάση ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Λαμποκοπούσαν τὰ γαλάζια οὐράνια, ὡσὰν νὰ εἶχαν πανηγύρι γιὰ τῆς ψυχῆς τῶν παλληκαριῶν μας, καὶ ἡ γῆς κάτου ἦταν ντυμένη ὄλο καὶ παχyla γρασιδία καὶ ἀγριολούλουδα γιὰ νὰ περι-λάβῃ ἀπαλὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς τὰ ζετίμητα κορμιά τους.

Πίσω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὸ λοιπὸν καὶ κατὰ τοὺς κάμ-πους τοῦ Φαληρέα ἐγίνονταν μεγάλο κακὸ. Ὁ Κιουταχὴς εἶχε ζωσμένα τὸ Κάστρο, ποῦ ἦταν κλεισμένοι μέσα ὁ ἤρωας Φαββιέρος μετὰ τὰ παλληκάρια του καὶ μετὰ δύο χιλιά-δες λαὸ τῆς Ἀθήνας, καὶ ὁ μεγαλειότερος Ἑλληνικὸς στρα-τὸς ὁποῦ μαζώχτηκε στὴν Ἐπαναστάσει, κάπου δέκα χι-λιάδες, ἐρχότανε ὁ μισὸς ἀπὸ τὸν Ἑλαιῶνα καὶ ὁ μισὸς ἀπὸ τὸν Φαληρέα γιὰ νὰ πάρουνε τὸ Κάστρο. Ὁ Κιουτα-χὴς μετὰ τοὺς δικούς του, στεκότανε ἀνάμεσα στὴς κολόνες καὶ στὸ Σέγκιο (μνημεῖο τοῦ Φιλοπάπου). Ἦταν καὶ ἐκεῖ-νοι καμμιά δεκαεὶα χιλιάδες, ἀλλὰ ὅλοι μαζὴ καὶ μετὰ γερὸ ἰππικό. Τόφερε ἡ κατὰρὰ καὶ πέθανε ὁ ζετίμητος Καραϊ-σκάκης μιά μέρα πρὶν τῆς μεγάλης συφορᾶς ποῦ δὲ θὰ γι-νότανε, ἂν ἐζοῦσε, μαλδόνουε οἱ Ἑγγλέζοι μετὰ τοὺς δικούς μας, φουριόζοι ἐκεῖνοι, δειλιασμένοι ἐτοῦτοι, ἀλλὰ φρόνι-μοι, καὶ τέλος πάντων ἀποφασίζουε νὰ χτυπήσουν τὸν ἐχθρὸ λίγους λίγους, δηλαδὴ 4000 στρατὸς ἀντὶς νὰ προχω-ρήσῃ ὄλος μαζὴ ἐνωμένος, διαλύθηκε, χωρίστηκε καὶ ἔτσι ἀταχτα καὶ σκορπισμένοι, δίχως ἀρχηγὸ καὶ τάξι, ἀνε-θαίνουε ἀπὸ εἰκοσ' εἰκοσι καὶ πενήντα καὶ ὅπου ἄρρεσε καθενὸς ἀρχηγοῦ ἔστηνε ταμποῦρι καὶ περίμενε τὸν ἐχθρὸ. Αὐτὸ τοὺς ἔφαγε. Πρῶτοι πρῶτοι κατὰ τὸ Σέγ-κιο ἦτανε 350 Σουλιάτες καὶ ταχτικοί. Εἶχανε σκά-ψει ταμποῦρια μετὰ μύτερὸς πέτρες καὶ μετὰ μαχαίρια καὶ πε-ριμένανε νὰ ἀντισταθοῦνε στὸ Τούρκικο ἰππικό. Ὁ Κιου-ταχὴς δὲν ἄργησε νὰ ὠφελῆθῃ ἀπὸ τέτοια ἀστοχασιὰ καὶ πέφτει μετὰ τὸ ἰππικό του στὰ ψευτοτάμπουρα... Ἄστρο-

πελέκι μοναχό... Μανιασμένοι καὶ φρενιασμένοι οἱ Ντε-ληθῆδες του σφάζουε καὶ ποδοπατοῦε ἀλύπητα. Ἀπὸ τοὺς πρώτους 350 καμμιά δεκαπενταεὶα μοναχὰ τὸ βάζουε στὴ φευγάλα καὶ γλυτόνουμε, οἱ ἄλλοι ὄλοι πίσω, ὅσοι ἐμεί-νανε, δὲν πολεμοῦνε, μὲν τρέχουε κατὰ τὸ γιᾶλό, ὅπου ἦτανε τὰ καρβία μας, καὶ ὅσοι προφτάζαν γλυτόσανε, οἱ ἄλλοι βρῆκαν τὸ χάρο ἀπὸ σπαθὶ καὶ ἀπὸ πνιγμό.

Ἄς ἀφήσουμε τὴ μαῦρη καταστροφὴ καὶ ἄς ἐρθοῦμε σὲ κείνους ποῦ σώθηκαν. Ἐνας ἀπὸ δαῦτους ἦταν καὶ ὁ πα-πούλης μου, παλληκάρι λεοντόκαρδο, μετὰ τὴν ἡμέραν γέ-ροντας σκύβοντας ἀπὸ καμποῦρα ἐννενηντα δόξασμένων χρο-νῶν. Κουρελιασμένος καὶ ζυπόλυτος, ἐκεῖ ποῦ ἔτρεχε ἀπάν-τεχα στοὺς πράσινοὺς κάμπους, γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τέ-τοιο ἀδοξο θάνατο, καὶ νὰ ζήσῃ γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ, στρέ-φοντες μιά πίσω τὰ μάτια του μετὰ χτυποκάρδι, βλέπει ἕναν Ντελῆ νὰ τρέχῃ φρενιασμένα καταπάνω του καὶ νὰ τὸνε χτυπά: «Παναγιὰ μου, συχώρεσέ με!» φωνάζει καὶ πέ-φτει λαχανιασμένος καὶ πληγωμένος στὸ πόδι ἀπὸ ἕνα βόλι. Σὲ λίγο φτάνει ὁ Ντελῆς καὶ βλέποντάς του νὰ τοῦ παραδίνεται ἔτσι εὐκόλα, δὲν τὸν πειράζει— «Τί θὰ βγῆ, σοῦ λέει μ' ἕνα κεφάλι παραπάνω; Τόνε παίρνω ζων-τανὸ καὶ κάνω τὴν τύχη μου». Τὸν πιάνει τὸ λοιπὸν ἀπὸ τὸ σβέρκο καὶ τὸν προστάζει νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.

Οἱ κάμποι ἐκεῖνοι εἶχαν ἐρημωθῆ, ὕστερ' ἀπὸ τέ-τοιο θέρισμα, καὶ τὰ κορμιά τὰ δυστυχισμένα καὶ τὰ κε-φάλια ποῦ κείτουεταν σωροὺς σωροὺς λῆς καὶ σκορπιζανε μαῦρη σιγαλιὰ. Ἀπὸ κάτου κάτου μοναχὰ κατὰ τὴ θά-λασσα ἐρχότανε μιά βουὴ ἀπὸ τὸ κακὸ ποῦ ἔκανε ὁ χάρος. Ὁ Ντελῆς σέροντας ἀιχμαλωτο τὸν παπούλη μου τὸν ἔ-φερε σὲ μιά ταβέρνα, ὅπου πέντ-ἕξι ἄλλοι Ντεληθῆδες ἐμεθο-κοπούσανε, ξενύχτουε ἐκεῖ καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα, βράδυ βράδυ τὸν ἐπῆγε στὸ παζάρι γιὰ νὰ τὸνε πουλήσῃ. Ἐνας χοντρός μεσόκοπος γροῦσμπασκὸς δηλαδὴ ἐκατόνταρχος, τόνε βλέ-πει, ὄμορφο καὶ ἀντρεπωμένο παλληκάρι τόνε λυμπίζεται, παρνεύει τὸν Ντελῆ γιὰ τὴν ἀντρεία του, καὶ ἀγοράζει τὸν παπούλη μου γιὰ 350 γρόσα.

Τὸ σπῆτι αὐτοῦνοῦ τοῦ γροῦσμπασκὸς ἦτανε μιά γκρεμι-σμένη παληοκαλύβα καὶ κατὰ τὸ συντριβάνι ποῦ λέγανε, καὶ ἀπὸ κάτου εἶχε μαγεριὸ τούρκικο. Ὁ παπούλης μου, σὰν τὸν ἐπῆγ' ἐκεῖ ὁ ἀφέντης του, εἶδε ἕνα κορίτσι καὶ ἐ-κλαιγε ζαρωμένο σὲ μιά γωνιά, ἀπὸ τὸ ζῦλο ποῦ τοῦ εἶχαν δώσει. Ἦτανε τόσο χλωμό, ξερὸ καὶ κακόμοιρο ποῦ ὁ νέος σύντροφός της τὸ συμπόνεσε καὶ πῆγε κοντὰ της. Ἄλλὰ ὁ ἀγᾶς, ἀφοῦ τοῦριξε δύο-τρεις διπλωριαὶς στὴν πλάτη καὶ ἄλλαις τόσαις στὸ ἄμοιρο τὸ κορίτσι, τοῦ εἶπε νὰ μὴν τὴ ζυγώσῃ καὶ νὰ μὴν τοὺς ἴδῃ καμμιά φορὰ νὰ μιλοῦνε μαζὴ, γιὰ τὴν θὰ εἶνε ἡ τελευταία του ὥρα. Μούλωξε καὶ ὁ παπού-λης μου βραζόντας μέσα του καὶ δὲν εἶπε τίποτε. Ἄλλὰ

κείνη τὴν δύστυχη σκλάβα μετὰ τὰ κουρέλια της, τὰ ξέ-πλεγα μαῦρα μαλλιὰ της, τὰ γουρλωμένα καὶ βαθυλὰ μᾶ-τια της, μετὰ ὅλη τὴν κακομοιριά της καὶ τῆς ἀγριαὶς μα-τιαὶς ποῦ τοῦριχνε, γιὰ τὴν θαροῦσε πῶς τῆς ξεφύτρωσε δεύ-τερος σατανὰς ἔμπροστὰ της, αὐτὸς τὴν ἐλυπότανε καὶ ἡ-θελε νὰ τῆς μιλήσῃ. Δὲν τοῦ φαινότανε Τούρκα, μετὰ οὔτε γιὰ Ῥωμῆα τὴν ἔπιανε. Μετὰ ὅ,τι καὶ νὰ ἦτανε Τούρκα, Ἐθραῖα, Γύφτισα, ἐπονοῦσε γιὰ νὰ κλαίῃ μέρα νύχτα, καὶ εἶχε καὶ αὐτὸς πόνος στὴ σκλαβιά ἐρημος καὶ καταφρονημέ-νος ἕνας μυστικὸς πόνος τὸ λοιπὸν τοὺς ἔνωε, μετὰ ἡ σκλα-βιά τοὺς ἐχώριζε.

Τρεῖς ἡμέραις ἐπερᾶσανε, ποῦ φανήκανε χρόνια στὸ βου-νοθρεμμένο Χρῆστο. Ὅσο συλλογιζότανε πῶς τ' ἀδέρφια του πολεμοῦσαν ὅζω καὶ χύναν τὸ αἷμά τους γιὰ τὴν πα-τρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὸς σκλαβωμένος μετὰ τέτοιο ἀτιμο τρόπο ἐδούλευε τοὺς ἀπιστοὺς, πῆγαινε νὰ φρενιασῃ. Μιά νύχτα ἦρθε σὲ τέτοια ἀγωνία καὶ ἀπελπισιὰ ποῦ δὲν ἤμπορεσε νὰ καθῆσῃ μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ μπουντροῦμι ποῦ τοῦ φαινότανε μαῦρη κόλασι, ἐσυχάθηκε καὶ τὴ σκλάβα μετὰ τὴν κακομοιριά της καὶ κατέθηκε καὶ σεργιάνναγε στὴν αὐλὴ φουσομακόντας σὰν θεριὸ στὴν κλούβα του. Ὁ ἀγᾶς ἦταν ὅζω καὶ ἡ σκλάβα μοναχὴ τῆς ἀπάνου. Ἀρχίζε νὰ σουρου-πώνη. Τοῦ εἶχαν ἀνάψει τοῦ Χρῆστου. Ἦτανε τῶν ἀδυνα-των νὰ ξενυχτήσῃ ἄλλη μιά φορὰ στὸ πλάϊ τοῦ ἀγᾶ, νὰ τοὺς ἐσκεπαζῆ ἕνα ταβάνι καὶ ν' ἀκούῃ τὸ βοχαλιτὸ του δίχως νὰ ἔμπορῃ νὰ κουνηθῇ. Ἄλλὰ πῶς νὰ σωθῇ; Μόνον μετὰ πονηρία μποροῦσε νὰ γλυτώσῃ, ἀλλῶς ἦταν χαμένος. Σκέφτηκε τὸ λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ ξεμπερδέψῃ τὸν ἀγᾶ, μετὰ γιὰ νὰ τὸ κἀνῃ αὐτὸ ἔπρεπε κρυφὰ ἀπὸ τὴ σκλάβα. Πρῶτα δύσκολο. Ἦ ἔπρεπε νὰ ξεκάμῃ πρῶτα αὐτὴ, ἡ νὰ συμφω-νήσουε νὰ φύγουε μαζὴ. Ἄλλὰ αὐτὸ τοῦ ἔφερνε ἐμπόδιο. Ποῦ ἤξερε τί πρᾶμα ἦταν αὐτὴ γιὰ νὰ τῆς κἀνῃ τέτοια ὀμιλία; Ἄν τὸν ἐπρόδονε; Αὐτὴ δὲν εἶχε μᾶτια νὰ τὸν ἴδῃ νὰ τοῦ μιλήσῃ. Γιὰ νὰ ἦνε λοιπὸν στὰ σίγουρα ἀπο-φασίζε νὰ ξεπαστρέψῃ πρῶτ' αὐτὴ, νὰ τῆνε βίξῃ στὸ κα-τῶγι ποῦ κατεβαίνανε μετὰ καταρράχτη, καὶ ὕστερα σὰν ἔρθῃ ὁ ἀγᾶς κατὰ τὰ μεσάνυχτα τὰ βλα στὸ μεθύσι, νὰ τὸν κα-λησπερίσῃ καὶ δαύτονε μετὰ τὸ μαχαίρι στὸ λαίμω καὶ νὰ τὸ βάλῃ στὰ πόδια.

Μ' αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν, ἀναμμένος καὶ μετὰ καρδιόχτυπο, καὶ κρατῶντας τὸ χέρι στὸ ζωνάρι του, ποῦ εἶχ' ἕνα μικρὸ Κρητικὸ μαχαίρι γιὰ τὸ ψωμί, ἀνεβαίνει σιγᾶ σιγᾶ ζυπό-λητος, κλείνει τὴν πόρτα καὶ στέκετ' ἀπὸ πίσω καὶ ἀφιγ-κράζεται, μετὰ στὸ σκοτάδι. Τσιμουδιὰ δὲν ἀκούγεται. Προ-χωρεῖ περὶ μέσα καὶ βλέπει λίγο φῶς νὰ βγαίνει τρεμουλια-στὸ ἀπὸ τὴν χαραμάδα μιᾶς πόρτας μισοκλεισμένης καὶ ἀ-κούει καὶ ἕνα στεναγμὸ σιγανό. Πατῶντας μετὰ τὴν νύχτα καὶ κρατῶντας τὴν ἀναπνοή του καὶ τὸ μαχαίρι ἀπὸ πίσω του, πάει καὶ στέκεται στὸ κατῶφλι.... Ἡ καρδιά του πάει νὰ

τοῦ φύγι!... τί νὰ ἰδῆ!... Ἡ Ξερόχλωμη καὶ σιχασιάννα σκλάβθα ποὺ πήγαινε νὰ σκοτόσῃ, ἦτανε γονατισμένη σὲ μὴ γωνιά ἀπὸ κάτου ἀπὸ μιὰ σκάλια κι' ἔκανε γλίγωρα γλίγωρα καὶ δειλιασμένα τὸ σταυρὸ τῆς κι' ἐφίλουσε ἕνα μικρὸ κονισματάκι μουρμουρίζοντας:—Χριστέ μου! Παναγιᾶ μου!...» καὶ τὸ δάκρυ ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὰ μάτια τῆς. Ὁ Χρῆστος πετάει τὸ μαχαίρι καὶ ἀνοίγοντας μὲ ὀρμὴ τὴν πόρτα, τρέχει καί:

— Μωρὴ, χριστιανὴ εἶσαι; τῆς φωνάζει.

Ἐκείνη ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ τῆς μπήγει μιὰ φωνὴ καὶ κάθεται στὰ πόδια τῆς βλέποντάς τον μὲ γουρλωμένα μάτια δίχως νὰ μπορῆ νὰ βγάινῃ μιλιὰ.

— Μωρὴ, χριστιανὴ εἶσαι, μίλα! εἰς' ἀδελφὴ μου; ξαναλέει μὲ ἀγωνία ὁ Χρῆστος καὶ κάθεται κοντὰ τῆς.

— Ναι, μουρμουρίζει ἐκείνη, ἀρχίζοντας νὰ συνεφέρνεται καὶ τὰ μάτια τῆς ἀστράφανε. Ἐσὺ δὲν εἶσαι Τοῦρκος.

— Ἐγὼ Τοῦρκος; δὲ βλέπεις ποὺ σοῦ μιλάω; Πῶς ἐβρέθηκες ἐδῶ κακόμοιρο; ἔχεις μάννα, ἀδέρφια; Πῶς σὲ λένε.

— Φρόσω!... Ἄχ! Βαγγελίστρα μου, πές μου, καλότυχε, ἀλήθεια εἰστέλει ἡ χάρι τῆς, γιὰ μὲ γελᾶς;...

— Μωρὴ πές μου ποὺ εἶνε ἡ μάννα σου, κι' αὐριο αὐτὴν τὴν ὥρα θάσαι στὰ χερίά τῆς. Δὲ θέλεις νὰ γλυτώσῃς; θὰ φύγουμε μαζῆ.

Ἡ ἄμοιρη Φροσὺνὴ ἐσάστισε. Σταυροκοπιότανε, ἔκλαιγε, γελοῦσε, ἔπιανε τὰ χερία τοῦ σωτήρα τῆς. Ὑστερα τοῦ εἶπε πῶς ἔπεσε στὰ χερία τοῦ ἀγᾶ ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλον, πῶς ἐπίσπασκε σκλάβθα μιὰ νύχτα πούφερνε νερὸ στὸ σπῆτι τῆς, στὴ Κούλουρη, ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὴ φαμελιά τῆς τί τραβοῦσε ἀπὸ τὸ ἀγᾶ καὶ χίλια δυὸ μὲ τὴ κλάματα μαρτύρια ὅπου ἐρράγι' ἡ καρδιὰ τοῦ Χρῆστος.

— Ἐνοια σου κι' ἐγὼ θὰ σὲ γλυτώσω. Κάνε μοναχὰ δύο σταυροὺς στὴ χάρι τῆς καὶ νὰ μὲ βοηθήσῃς νὰ ξεκάνομε τὸν ἀγᾶ καὶ νὰ φύγουμε.

— Ἐχει παράδες ὁ ἀγᾶς;

— Ἐχει ἕνα σακουλάκι φλωριὰ ποὺ τὸ σηκώνει πάντα ἀπάνω του.

— Καλὰ, τὸ λοιπὸν ἀνοίξε τὰ μάτια σου, ἂν θέλῃς νὰ ἰδῆς τὴ μάννα σου καὶ τὴν ἐλευτεριά σου. Σὰν ἔρθῃ ὁ ἀγᾶς ὕστερα καὶ πῆσῃ νὰ ψοφολογήσῃ νὰ τὸν περιποιηθῆς νὰ κοιμηθῆ καλὰ, νὰ τοῦ δώσῃς τὸ ναργελέ του καὶ νὰ μὴν ἀντισταθῆς νὰ πῆσῃς κοντὰ του σὰν σὲ καλέσῃ. Ἄν κοτήξῃ νὰ σ' ἀγγίξῃ ἐγὼ εἰμ' ἐδῶ. Νὰ σβύσῃς τὸ λυχνάρι καὶ νὰ κἀνης πῶς ἐκοιμήθηκες. Ἐτσι θὰ κἀνω κι' ἐγὼ. Σὰν τὸν πᾶρῃ βαρειά ὁ ὕπνος, ἐγὼ θὰ κατέβω στὸ μαγεριό, θὰ πάρω μιὰ μαχαίρα κρυφά, ἐσὺ θὰ μοῦ κἀνης σινιάλο μὲ τὸ λυχνάρι ἀπὸ τὸ παράθυρο. θ' ἀνέβω, θὰ τὸν ἐσκοτώσωμε καὶ θὰ φύγουμε παίρνοντας τὸ σακουλι μὲ τὰ φλωριὰ. Μὰ κύττα καλὰ, κακόμοιρα, γιατί χαθῆκαμε.

Αὐτὰ τῆς εἶπε ὁ Χρῆστος. Ἡ Φροσὺνὴ δὲν τὸν ἔβλεπε, οὐδὲ τὸν ἀκούγε καλὰ καλὰ, μὴν κρατῶντας μὲ τὰ δυὸ χερία τὸ μούτρο τῆς ἔκλαιγε ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴ παραχθὴ κι' ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς: «Μανούλα μου, ἀδέρφια μου, πάλι θὰ σὰς ξαναδῶ!» ἐμουρμουρίζε ἀνάμεσα στὰ δάκρυά τῆς. Ὁ Χρῆστος, τρέμοντας ἀπὸ φόβο καὶ χαρὰ μαζῆ ἀνέλπιστη, κατέθηκε πάλι γιὰ νὰ μὴν τοὺς πιάσουν νὰ μιλάνε μαζῆ. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα φτάνει ὁ ἀγᾶς τρεκλίζοντας ἀπὸ τὸ μεθύσι, ἀνεβαίνει καὶ πέφτει σὰ βόδι στὰ ρούχα ποῦ τοῦ εἶχε στρώσει ἡ Φροσὺνὴ διατάζοντας τὴν νὰ ῥθῆ καὶ πῆσῃ στὸ πλάι του. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ν' ἀποσώσῃ τὸ λόγο του τὸν πιάνει ἕνα ροχαλητὸ καὶ βυθίζεται σὲ ὕπνο βαρὺ. Ὁ Χρῆστος κατέθηκε καθὼς ἐσύμφωνῆσανε, παίρνει κρυφὰ ἀπὸ τὸ μαγεριὸ μιὰ κάμα τούρκικη, τὴν κρύβῃ σ' ἕνα μαῦρο κουρέλι ποῦ τοῦμενε ἀπὸ τὴν φουστάνελλα του κι' ἀνεβαίνει. Ἡ Φρόσω κρατῶντας τὸ λυχνάρι τοῦ ἀνοίγει σιγᾶ σιγᾶ τὴν πόρτα καὶ μὲ πρὸς ἐκεῖνος πίσω αὐτὴ τρέμοντας σιμῶνουνε τὸν ἀγᾶ ποὺ ῥοχαλίζει βαρειά. Ἡ Φρόσω ἀφίνει τὸ λυχνάρι καὶ στέκεται μακρὰ δαγκάροντας τὰ δυὸ χερίά τῆς καὶ μὲ μάτια γουρλωμένα. Ὁ Χρῆστος πλησιάζει τὸν ἀγᾶ ψαχουλεύει μὲ τὸ ἕνα χερί του νὰ βρῇ τὴν καρδιὰ του, καὶ καθὼς τὴν ἀκούει νὰ χτυπᾶ πιάνει τὴν κάμα μὲ τὰ δυὸ χερίά του καὶ τὴν μπήγει ὡς τὸ μανίκι στὰ στήθια τοῦ ἀγᾶ. Σπαράζει ἐκεῖνος σὰν ψάρι καὶ παύει τὸ ἦσυχον ῥοχαλητό. Ἡ Φροσὺνὴ μπήγει μιὰ φωνὴ. Ὁ Χρῆστος τὴν ἀγριοκυττάζει δίχως μιλιὰ καὶ πιάνει τὰ δυὸ πόδια τοῦ ἀγᾶ νὰ μὴ χτυποῦνε. Σὲ δύο λεπτὰ τῆς ὥρας, τελειώσαν ὅλα. Ὁ ἀγᾶς κείτουνταν ξερός βγάζοντας αἷμα ποτάμι ἀπὸ τὸ στόμα κι' ἀπὸ τὰ ρουθούνια.

— Ζύγωσε, σκυλλὰ, νὰ βροῦμε τὸ σακουλι, λέει ὁ Χρῆστος μὲ σιγανὴ καὶ τρεμουλιαστὴ φωνή. Σιμῶνει τότε ἡ Φροσὺνὴ, ψαχουλεύουσε στὸν κόρφο τοῦ πεθαμένου, καὶ βρίσκουσε τὸ σακουλι μὲ τὰ φλωριὰ. Ὁ Χρῆστος τὸ χῶνει μὲ βία στόνε δικό του, φυσάει μιὰ τὸ λυχνάρι καί:—Δρόμο τώρα καὶ τσιμουδιά! λέει, στὰ σκοτεινὰ πιάνοντας τὸ χερί τῆς Φρόσως καὶ ξεκινᾶνε.

Ἦτανε μεσάνυχτα περασμένα. Λαμποκοποῦσε τὸ Φεγγάρι ὄξω καὶ ἦταν ἦσυχον καὶ γλυκειὰ ἡ νύχτα. Τὰ δυὸ ἐλεύθερα πουλιὰ, περπατῶντας πλάι πλάι, βουδὰ καὶ κατατρομαγμένα, πήσανε τὸ δρόμο κατὰ τὰ Πατήσια καὶ κεῖ κατὰ τὸ ῥέμμα τοῦ Κηφισοῦ γυρίσαν καὶ μπήσανε στὸν ἐλαιῶνα. Σκιὰ δὲν τοὺς ἐκατάλαθε στὸ δρόμο. Σὰν ἐχωθήκανε πειὰ στὸ λόγγον:—Γλυτώσαμε, Φροσὺνὴ, δόξα νᾶξῃ ὁ Θεός!—κάνει ἀναστενάζοντας βαθεῖα ὁ Χρῆστος, ὡσὰν νὰ βγάλε ἀπὸ μέσα του ὅλη τὴ σκλαβιά καὶ νὰ ρούφηξε ὅλη τὴ λευτεριά. Ἡ δόλια ἡ Φροσὺνὴ δὲν ἤξερε πῶς νὰ δεῖξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς στὸ σωτήρα τῆς, ἔκλαιγε, γελοῦσε, τοῦσφιγγε τὸ χερί: «Μ' ἔσωσες, μ' ἔσωσες, ὁ Θεὸς νὰ σοῦ

τὸ πληρώσῃ» τοῦλεγε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνή, κι' ἔκανε τὸ σταυρὸ τῆς, καὶ κάθε λίγο, στὸ κάθε κλονοφλίφλισμα, στὸ κάθε νερομουρμούρισμα κανενοῦ αὐλακιοῦ, γύριζε τρομασμένη μὲ τὸ δάχτυλον στὸ στόμα νὰ ἰδῆ μὴν τοὺς ἐκνηγοῦσαν.

Ἐτσι, φτάσανε στὴ μέση τοῦ ἐλαιῶνα, κι' ἐπειδὴ ἦταν κατακομμένοι ἀπὸ τὸ δρόμο, κι' ἀπὸ τὴν τρομάρα κατεβήκανε στὸ πλάι μιᾶς ῥεμματιᾶς καὶ ξαπλωθήκανε σὲ κάτι θυμάρια καὶ ἀγριοβότανα. Μὰ τί βαμπάκια καὶ τί πούπουλα ἦταν ἐκεῖνα τὰ ξερόχορτα! Τί γλύκα καὶ τί λίγωμα ἦταν ἐκεῖν' ἡ δροσόβολη καὶ μυρομένη νυχτιά μὲ τὸ φεγγάρι τῆς, σὲ μιὰ σιγαλιὰ ἦσυχον ποῦ ἀντίκοβε μονάχα ἕνα σιγαλὸ νερομουρμούρισμα ἀπὸ κάτου ἀπὸ τῆς ἐληφίς. Λὲς καὶ ἡ νεράιδες τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ λόγγου περικυκλώσανε τὰ δυὸ κακόμοιρα παιδιὰ, καὶ τὰ νανουρίζανε μὲ ὅλα τὰ χᾶδια τους. Ἐνας ὕπνος γλυκύτατος τοὺς ἐπιάνει κι' ἀποκοιμούνται κεῖ δά....

Σὰν ἐξυπνήσανε, ὁ ἥλιος ἦταν δύο σπιθαμαῖς ψηλὰ ἀπὸ τὸν Τρελλό. —Πῶ! πῶ! σφοδρά μας! φωνάζει ὁ Χρῆστος, μωρὴ Φροσὺνὴ, τί κάνουμε! Καὶ ξεπετιοῦνται μὲ μιᾶς καὶ πέρνουσε τὸ δρόμο τους κατὰ τὸν Περαιᾶ, πληθαλῶντας σὰν γίδια μὲς τὸν λόγγον. Σὲ δυὸ ὥρας φτάνουσε στὸν Περαιᾶ καὶ λαχανιασμένοι καὶ βουτημένοι στὸν ἴδρωτα ἀνεβαίνουσε σ' ἕνα βουνάκι, ἐκεῖ στὰ κανόνια, καὶ βλέπουσε μιὰ βάρκα ποῦ ἀρμένιζε στὸ πέλαγο κατὰ τὴν Κούλουρη. Ὁ Χρῆστος καταλάθε πῶς ἦταν Ἀουστριακὰ ἀπὸ κείνας ποῦ γλυτώνανε τοὺς σκλάβους καὶ τοὺς κυνηγημένους, φωνάζει μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ του, ἀλλὰ καμμιά ἀπάντησι ἀπὸ τὴ βάρκα. Παίρνει τὸ λοιπὸν ἕνα ξερὸ κλωνάρι δένει στὴν ἀκρὴ του τὸ κόκκινο μαντήλι του καὶ τὸ κουνάει ψηλὰ στὸν ἀγέρα. Σὲ λίγο καταλάθε ἀπὸ τὴ βάρκα, καὶ γλίγωρα γλίγωρα ζυγώνουσε στὴν ἀρογιαλιὰ καὶ περιλαβαίνουσε τοὺς λευτερωμένους.

Σὰν ἐκαθήσανε ἀφοδὰ πειὰ στὴ βάρκα κἀνανε τὸ σταυρὸ τους κι' ἀναστενάζανε πάλι γιὰ τὸ γλυτωμὸ τους. Ὁ Χρῆστος χῶνει τότες τὸ χερί του στὸν κόρφο γιὰ νὰ δώσῃ ἀπὸ ἕνα φλωριὸ στοὺς βαρκάρηδες, ψάχνει νὰ βρῇ τὸ σακουλι, ἀπὸ, δῶ, ἀπὸ κεῖ. οὐδὲ φλωριὸ οὐδὲ παρᾶς! Τότε θυμήθηκε πῶς ἐπλήρωσε ἀκριβὰ στὴς νεράιδες ἐκεῖνο τὸν ὕπνον τὸν καταραμένο. Τὸ σακουλι τοῦ εἶχε πέσει ἀπὸ τὸν κόρφο του δίχως νὰ πᾶρῃ εἶδησι. Ἡ Φροσὺνὴ ἀρχισε νὰ κλαίῃ τὸ κακόμοιρο ἀπὸ τὸ σικλέντι τῆς γι' αὐτὴν τὴν ἀτυχία, μὰ ὁ Χρῆστος τὴν ἐπαρηγόρησε. Νὰ μὴν τὰ πολυλογούμε, φτάνουσε τέλος πάντων στὴν Κούλουρη. Ἡ καρδιὰ τῆς Φροσὺνης πᾶει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς. Βγαίνει μὲ τὸ Χρῆστο ἀπ' τὴ βάρκα καὶ τρέχουσε στὴν καλύβα τῆς. . . . Καθὼς σὰς ἄς φανταστῇ τὸ τί εἶγινε σὰν εἶδε ἡ μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάννα, σὰν ἐμάθανε ὁ πατέρας καὶ τ' ἀδέρφια τῆς τὰ μικροῦτσικα πῶς βρέθηκε ζωντανὴ καὶ γερὴ ἡ ἀγαπημένη

κόρη καὶ ἀδερφή τους, τὰ κλάματα, τῆς φωναῖς, τὰ φιλιὰ, τὴν εὐγνωμοσύνη στὸ Χρῆστο ποῦ τοὺς τὴν ἔσωσε καὶ ὅλα αὐτὰ.

Ὁ Χρῆστος, ὅπου σκυμμένος καὶ μὲ τρεμουλιαστὴ φωνὴ τοῦ τᾶλεγε αὐτὰ τῆς προάλλες, ἔμεινε δύο μέραις στὴν Κούλουρη, καὶ ὕστερα οἱ ἀρχηγοὶ Βάσσης, Μαμούρης Κριεζώτης καὶ ἄλλοι, ποῦ εἶχανε καταφύγει ἐκεῖ ἀπὸ τὴ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ Φαληρέα, τοῦ δώσανε ὅλοι ἀπὸ ἕνα γρόσι καὶ τὸν ἔστειλανε στ' Ἀνάπλι, στοὺς ἐδικούς του, καὶ κεῖ βρῆκε τοὺς γέρους γονεῖους τοῦ ὕστερ' ἀπὸ τέσσερα χρόνια ποῦ εἶχανε νὰ τὸν ἰδοῦνε καὶ τὸν θαρροῦσαν πεθαμένο καὶ τὸν ἐμνημονεῦανε στὴν ἐκκλησιά, κι' ἡ γρηᾶ μητέρα του ἀπὸ τὴ σαστιμάρ' αὐτῆς χαρᾶς τῆς ἀδειασε τὸ σταμνὶ μὲ τὸ κρασί στὸ ἀρνὶ ποῦ ἔβραζε θέλοντας νὰ χύσῃ νερὸ.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Ι. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

ΕΙΣ ΓΕΡΩΝ

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Κατ' ἀρχὰς καὶ αἱ ἀνοίξεις αὐταὶ τὸν ἐτάρασσαν πῶς ἡ κατάστασις τοῦ αὐτοῦ ἦτο μελαγχολία τις ἀόριστος, καὶ θλίψις προερχομένη ἐκ τῆς ἀπωλείας τῆς μνήμης του. Αἱ πρῶται θαλπεραὶ τοῦ Μαῖου ἡμέραι ἐπανέφερον εἰς τὴν ἀσθενῆ μνήμην του τὴν ἀπωτάτην Ἀσίαν, τὴν χώραν ἐν ἣ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξῆσεν καὶ ἠγάπησε τὰς γυναῖκας. Καὶ κατὰ τὰς σεληνοφεγγεῖς ἐκείνας νύκτας, ἐν ᾧ τὰ πτηνὰ ἦδον, γυναῖκες κίτρινόχροι ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψίν του· ἐβάδιζον πρὸς αὐτὰς περιβεβλημέναι στενὰ φορέματα κινούμεναι ἐν βυθμῶ, ὡσεὶ εὐρίσκοντο εἰς τὰς πατρίδας των, μορφαζούσαι καὶ μειδιῶσαι ὡς γαλαὶ καὶ κρατοῦσαι τὰ ἰδιότροπα ἀλεξήλια των. Ἦσαν ἐμφάνειαι γυναικῶν, ἄς βεβαίως κᾶπου ἐγνώρισε· τὸ ἐνθυμεῖτο· ἀλλὰ τί ἐζήτουν νῦν παρ' αὐτοῦ. Ἐξηφανίζοντο καὶ ἐκεῖνος οὔτε κᾶν μετεκινεῖτο τῆς θέσεώς του ὅπως τὰς ἀκολουθήσῃ.

Ἐν τούτοις ἐσπέραν τινα, περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἐγερεῖς ἐνεδύθη ἐν σπουδῇ καὶ ἐξῆλθεν κατευθυνθεὶς πρὸς τὴν Βρέστην. Ἐβάδιζε ταχέως κλίνων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἔδαφος, ὡσεὶ μετέβαινε εἰς ἀπρεπῆ ἐπίσκεψιν. Καὶ ἐκεῖ, πρὸς τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ Σαίντ-Ἰβ, συνήτησεν ὡραίας γυναῖκας, αἰτινες δὲν ἦσαν κίτριναι, δὲν ἔφερον ἀλεξήλια οὔτε παραδόχους ἐνδυμασίας, ἀλλ' ὠμίλουν ἀναιδῶς περὶ πραγμάτων ἀπρεπῶν. Τότε ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐξηνητημένος καὶ αἰσχυρόμενος ἑαυτὸν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης διετήρησεν ἐς αἰετὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ γῆρατός του.

Τὴν ἀνοιξὶν ἐκαλλιέργει ἀναρρηχητικά φυτά, περιβάλλοντα τοὺς τοίχους τοῦ οἰκίσκου τοῦ πρὸ τῆς θύρας τοῦ εἶχε μικράν τινα σκιάδα. Ἀπῆλαυε δὲ ἀρρήτου χαρᾶς, ὅτε κατὰ τὰς θερμὰς ἡμέρας ἀνεπαύετο ὑπὸ τὰ σκιερά τῆς φυλλώματα κρατῶν τὸ ἐκ φοίνικος ἀνεμιστήριόν του — ὡσεὶ εὐρίσκειτο εἰς τὰς ἐξωτικὰς ἐκείνας χώρας, ἃς οὐδέποτε τοῦ λοιποῦ θὰ ἐπανέβλεπε.

IB'.

Τὸν ἐπόμενον χειμῶνα κατελήφθη ὑπὸ τρομάδους τινὸς κινήσεως συνήθους εἰς τοὺς γέροντας. Πᾶν ὅτι ἠγγίζεν διὰ τῶν τρεμουσῶν χειρῶν τοῦ τὸ ἔσπευε.

Ἡ ἀσθένεια τῆς σελήνης, ἣν ἄλλοτε ἐπαθεν εἰς τὰς ἰσημερινὰς χώρας, ἐπανῆλθε νῦν ἐντονωτέρως. Οἱ ναυτικοὶ ἰατροὶ ὀνομαζοῦσι τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν ἡμεραλοπίαν· πάσχουσι δ' ἐξ αὐτῆς οἱ καῦται κοιμώμενοι ἐν ὑπαίθρῳ, εἰς τὰς θερμὰς χώρας. Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δὲν ἐβλεπε πλέον, καὶ ἐβάδιζε προεκτείνων, ὡς οἱ τυρλοὶ, τὰς χεῖράς του.

Ἐσθύνετο, τὰ περὶ αὐτὸν ἀντικείμενα ἐκαλύπτοντο ὑπὸ σκοτεινοῦ πέπλου.

Ἐσθάνετο πάντοτε τὴν κεφαλὴν του βαρεῖαν, καίτοι ἦτο σχεδὸν κενὴ ἰδεῶν. Ἐνίοτε, τὴν νύκτα, ἐνεφανίζετο πρὸ αὐτοῦ κινεζικὴ τις μορφή ἐρωτικῶς προσβλέπουσα αὐτόν· τότε ἐξοργίζετο, ὑβρίζε καὶ προσεπάθειν' ἀνεγερθῆ τῆς κλίνης του, ὅπως ἐπιπέσει κατὰ τοῦ ἀναιδοῦς· ἐφαντάζετο ὅτι εὐρίσκειτο ἐπὶ ἐκεῖ κάτω.

Δὲν παρεθέρει ποτε πλέον τὴν εἰκόνα τῆς θυγατρὸς του, ἣτις σχεδὸν ἐντελῶς ἀπεχρωματίσθη.

Ἐξώδεσε πολλὰ χρήματα ὅπως προμηθεύηται παλαιούς οἶνους καὶ τωνατικὰς τροφὰς. Ἀλλ' αἱ κηναὶ του ἦσαν πλήρεις πληγῶν καὶ ἐπειδὴ ἐπιθεῖται νὰ εἶνε καθαρὸς ἐπλυνε μόνος, ἐν τῇ μικρᾷ του αὐλῇ, τὰ πρὸς ἐπίδωσιν αὐτῶν χρησιμεύοντα.

Τὸ σῶμά του παρεμορφώθη· τὸ ἀνάστημά του ἐβραχύνθη καὶ τὰ ὅσῃ ἐξήρχοντο τοῦ σώματός του.

Δυστυχῆς ἀπόβρασμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ θάλασσα ἐξεμεῖ, γέρον μόνηρη, τοῦ ὁποῖου οὐδεὶς βλέπει τὰ δάκρυα! Διατὶ δὲν ἀπέθανες ἐν τῇ σφριγῶσῃ νεότητί σου; Τὰ ἄγρια ζῶα δὲν παραμορφοῦνται οὕτω πως μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς των διατηροῦσιν ἀκεραίας τὰς δυνάμεις των· γεννῶσι καὶ ἔχουσι τοὺς ἐρωτάς των. Διὰ τὸν ἄνθρωπον λοιπὸν μόνον ὑπάρχει, ὡς εἰρωνεῖα τῆς ζωῆς, τὸ θλιβερόν γῆρας.

II'.

Ἡ ἐπομένη ἀνοιξὶς τὸν εὖρε γεροντότερον καὶ ἀσθενέστερον. Ἐν τούτοις ὁ ὕπνος του δὲν ἦτο τοσοῦτον ὅπως ἄλλοτε τεταραγμένος. Εἶχε μόνον ἀναμνήσεις ἀπεράντων διαστημάτων καὶ ἡλίου· πρὸ τῶν ἐσβεσμένων ὀφθαλμῶν του διεγράφοντο κυανὰ ἐκτάσεις, ἀενάως μεταβαλλόμεναι ὡς τὰ ἀπύθμενα τοῦ ὠκεανοῦ ὕδατα.

Δὲν εἶχε σχεδὸν πλέον· ποτέ, ποτέ δὲν θὰ τὴν ἐπανέβλεπε

τὴν κυανὴν φωταύγειαν, τὴν ἀόριστον καὶ ἀπειρον τῶν θαλασσῶν φωταύγειαν.

Καθ' ἐκάστην ἐσπέραν κατελαμβάνετο ὑπὸ φόβου, σκεπτόμενος ὅτι πιθανὸν ν' ἀπέθνησκε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα μόνος καὶ ἐρημος· ἡ κυρὰ Γκάλ, ἣτις νῦν ἔμενε παρ' αὐτῷ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἤρνεϊτ' καὶ νὰ διανυκτερεύσῃ φοβουμένη τὴν κακολογίαν τῶν γειτόνων.

Αἱ πληγαὶ τῶν κνημῶν του ἐξετάθησαν καὶ ἐξηκολούθει νὰ πλῆνη μόνος του τοὺς ἐπιδέσμους.

Τὸ θάλπος τῶν ἑαρινῶν ἡμερῶν τὸν ἀνεζωογονεῖ πως. Ἐπαξ ἔτι περιεβλήθη τὴν ναυτικὴν ἐνδυμασίαν καὶ ἀερίσθη διὰ τοῦ ἐκ φοίνικος ἀνεμιστήριου τοῦ τὸν χειμῶνα αἱ πληγαὶ ἐγένοντο ἐπώδυνοι. Καὶ περιποιεῖτο ἑαυτὸν μετὰ πολλῆς μερίμνης. Ἦθελε νὰ ζήσῃ ἔτι, νὰ ζήσῃ· τίς οἶδε; ἴσως διὰ τῶν πολλῶν προφυλάξεων θὰ κατόρθου νὰ διέλθῃ καὶ τὸν παρόντα χειμῶνα.

Ἄλλ' οὐχί· ἐσπέραν τινα τοῦ Μαρτίου, ὁ θάνατος ὅστις διήρχετο μεταβαίνων εἰς Βρέστην χάριν φθισικῶν τινῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἰκίσκον του καὶ τὸν ἐστραγγάλισε. Τοῦ παρεμόρφωσε τὸ στόμα, τοῦ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς, τοῦ συνέσπασε τοὺς δακτύλους καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ὁδὸν του ἀφείς τὸν δυστυχῆ ζῆρὸν ἐπὶ τῆς κλίνης του.

ΙΔ'.

Τὴν ἐπαύριον ἡ κυρὰ Γκάλ ἔλθοῦσα τὸν εὖρε εἰς τὴν κατάσταση αὐτήν.

«Θεοῦλη μου, Θεοῦλη μου! ἀνέκραξε ὁ γέρος μου ἔσκασε»

Τὸ φέρετρόν του ἔφερον ναῦται· ἦτο ἡ μόνη καὶ τελευταία ἐπιθυμία του ὡς καὶ πάντων ἐν γένει τῶν ναυτικῶν. Τὴν κηδεῖαν, ἔνεκεν τοῦ παρασήμου ἠκολούθησε καὶ ἄγχημα ναυτῶν.

Ἡ κηδεῖα του ἦτο ἀληθῶς ἐπιβλητικὴ.

N. Θ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

ΑΝΕΛΠΙΣΤΟΣ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Ὁ Ἀντώνιος, ἰταλικῆς καταγωγῆς, κατόκει ἐν Βορῶ, ἐπὶ τῆς προκυμαίας Σαλιγιέρ, ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πτηνοτρόφου. Τὸ κατάστημά του ἐγεινίαζε μετὰ τινος ὀπωροπωλείου, ἐν ᾧ εἰργάζετο καὶ ἡ μονογενὴς θυγάτηρ τοῦ διευθυντοῦ, Μαρία. Οἱ δύο νεαροὶ γείτονες ἐβλέποντο καθημερινῶς.

Ἡ Μαρία δασκίς ἔμενε ἐλευθέρα, ἐσπευδε παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ, καὶ ἐκεῖ, ἐν τῷ θορύβῳ τῶν πτηνῶν, τῷ κρότῳ τῶν πετυρισμάτων καὶ τῇ γλυκεῖᾳ θερμότητι τῶν φωλεῶν, ἔτρεχε τῆδε κακεῖσε, μιγνύουσα τὸν ζῶηρον γέλωτά της μετὰ τῶν κελαιοθημάτων τῶν ἀκανθιλλίδων καὶ τῶν συριγμάτων τῶν κοσσυφῶν.

Ὁ Ἀντώνιος, ἐκ συνηθείας, μετέβαινεν ἐκάστην πρωΐαν εἰς τὸ κατάστημα τοῦ πατρὸς τῆς Μαρίας, πρὸς ἀγορὰν καρπῶν χάριν τῶν οἰκοτρόφων του. Ἡ ἀγορὰ αὕτη τῶν καρπῶν ἐχρησίμευεν ὡς πρόφασις . . . μετέβαινεν μόνον ὅπως βλέπῃ τὴν Μαρίαν· ἐκείνη τὸν ὑπεδέχετο πάντοτε μὲ τὸ μειδίαμα εἰς τὰ χεῖλη, ὡς κόρη εὐτυχῆς, ἀφίνουσα πᾶσαν ἐργασίαν της, ὅπως σπεύσῃ πρὸς συνάντησίν του.

— Ἄ! σεῖς εἶσθε, κύρ Ἀντωνάκη; τί καλὰ θέλετε νὰ σὰς δώσωμε;

Ἐκείνος, ἀφ' οὗ ἠγόραζε πᾶν ὅτι προσποιεῖτο ὅτι ἐζήτηι, παρέμενε πολλὴν ὥραν καὶ συνδιελέγετο μετὰ τῆς Μαρίας.

Ἡ ὥρα παρήρχετο λεληθῶτως . . . Ὄταν ὁ Ἀντώνιος ἠτοίμαζε τὸ ν' ἀναχωρήσῃ τὴν ἡρώτα τακτικῶς:

— Θὰ ἔλθετε σήμερα κ. Μαρία;

Ἐκείνη, μετὰ τῆς συνήθους εἰς πᾶσαν νεάνιδα σκληρότητος, ὅταν εἶνε βεβαία ὅτι ἡ παρουσία της εἶνε ἐπιθυμητὴ, ἀπήντα βραδέως:

— Δὲν ξέρω . . . θὰ ἴδω . . .

Καί, ἐν τούτοις, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, τὸν ἐπεσκέπτετο πέντε ἢ ἕξ φορές, διὰ νὰ διασκεδάζῃ, ὡς ἔλεγε, μὲ τὰ πτηνά.

Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ἀμρότεροι ἠγαπῶντο περιπαθῶς. Οὐδέποτε ἐξεμυστηρεύθησαν τὸν ἀμοιβαῖον ἐρωτὰ των. Ἐκείνος ἦτο δειλὸς, ἐκείνη δειλοτέρα. Ἀλλὰ, τὰ βλέμματά των συνητῶντο πολλὰκις σιωπηρῶς, καὶ τὰ ἐκφραστικὰ ἐκείνα βλέμματα ἔλεγον πολὺ περισσότερα τῶν χειλέων των.

Ἡ Μαρία ὁμῶς ἤρξατο ἀμφιβάλλουσα περὶ τῆς συμπαθείας, ἣν ἐπίστευεν ὅτι διέβλεπεν εἰς τοὺς φαιούς ὀφθαλμούς τοῦ Ἀντωνίου. Ἐπειδὴ κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας συνομιλίας των, οὐδὲ δι' ὑπαίνυγμῶν ἀνεφέρον τι περὶ τοῦ ἐρωτῶς των, ἐκείνη ἐπίσθη πλέον ὅτι ὁ γείτων της οὐδέποτε τὴν ἠγάπησε. Ἡμέρῃ τῇ ἡμέρῃ ἐβεβαίωτο περὶ τούτου περισσότερον, οὕτως ὥστε μετὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνης της ἀπώλεσε καὶ τὴν φαιδρότητά της.

Ἐν τούτοις, ἐκ φιλαυτίας, ἐξηκολούθει φερομένη πρὸς αὐτὸν ὡς πρότερον. Ἐξηκολούθει νὰ τὸν βλέπῃ καίτοι σπανιότερον. Ἐπεσκέπτετο τὰ πτηνά του καὶ τοὺς δύο ψιττακοὺς του, οὓς ἐξηρέθιζε διὰ τοῦ δακτύλου της.

Ἀλλὰ, καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐφάνετο μελαγχολικώτερος. Ἐθλίβετο βλέπων ὅτι αἱ ἐπισκέψεις τῆς φίλης του καθίσταντο σπανιότεραι.

Καὶ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῆς νεάνιδος ὅπως μείνῃ ἢ αὐτῇ, τὴν ἠσθάνετο ὀλιγώτερον ἀφελῆ, ὀλιγώτερον ἰδικὴν του. Δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξομολογήτῃ τὸν ἐρωτὰ του, φοβούμενος μὴ ἀπορριφθῇ ἢ πρότασίς του. Κατελήφθη ὑπ' ἀφάτου θλίψεως, ὡς εἰ δεινὴ συμφορὰ ἐπέσκηψεν ἐπ' αὐτόν.

Ὄταν τὴν ἐβλεπε πλησίον του δὲν παρεπονεῖτο, ὡς εἰ μόνη ἢ ἐπαφῇ τῶν μικρῶν δακτύλων της, μόνη ἢ παρουσία της, τὸν ἤρκουεν.

Ἄλλ' ὅταν ἀπεμακρύνετο αὐτοῦ ἀπηλπίζετο καὶ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτὸν του διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν κρατήσῃ περισσότερο. Ὅτε δὲ τὴν ἐσπέραν ἐκλείει τὸ κατάστημά του, τὰς δύο μαγικὰς λέξεις, ἃς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐστομίσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν, τὰς ἐπρόφερε μεγαλοφώνως, ἐν τῇ σιγῇ τῶν πτηνῶν του, ἅτινα ἐνόμιζε κοιμώμενα.

— Σ' ἀγαπῶ . . . σ' ἀγαπῶ, Μαρία μου! . . . ἀνέκραζε πλήρης περιπαθείας.

Ἐσπέραν τινα—ὠραίαν τινα θερινὴν ἐσπέραν—ὅτε αἱ τελευταῖαι ἀκτίνες τοῦ δύνοντος ἡλίου ἐχρῶσον τὰ ἥρεμα τοῦ ποταμοῦ κύματα, ἡ Μαρία παρουσιάσθη πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἀντωνίου, φέρουσα κἀνίστρον πλήρες ὀπωρῶν. Πρὸ τῆς ἡνεαγμένης θύρας ἔμεναν ἐπὶ πολὺ συνδιαλεγόμενοι.

Ῥαίλου μὴ γνωρίζοντες τί ἔλεγον· ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκη νὰ θλίψωσι τὰς χεῖρας ἀλλήλων, νὰ ἐξομολογηθῶσι πράγματα ἐξ ὧν ἦτο πλήρης ἡ καρδιά των, ὅτε ἠκούσθη φωνὴ της, ὅπισθεν αὐτῶν, ἐν τῷ καταστήματι, λέγουσα: «Σ' ἀγαπῶ . . . σ' ἀγαπῶ, Μαρία μου!

Ἐπεστράφησαν ἀμρότεροι ὄχροι καὶ τεταραγμένοι. Ὁ εἰς τῶν ψιττακῶν, κινῶν ἐπιχαρίτως τὴν κεφαλὴν του, ἐπανελάμβανε: «Σ' ἀγαπῶ . . . σ' ἀγαπῶ, Μαρία μου! . . . Ἡ Μαρία ἐνόησε ἐλειποθύμει ἐκ χαρᾶς, προσβλέψασα δὲ τὸν Ἀντώνιον:

— Ἐσεῖς τὸν ἐμάθετε; ἠρώτησε.

Εὐτυχῆς ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ ἐπεμβάσει τοῦ εὐφυοῦς πτηνοῦ:

— Καὶ τί ἄλλο/καλλίτερο μ' ἐμποῦσα νὰ τοῦ μάθω; ἀπήντησε.

Τὴν ἐξομολόγησιν αὐτὴν διεδέχθη μικρὰ σιγὴ. Ἡ Μαρία μὲ τὸ χρῶμα τῆς αἰδοῦς ἐπὶ τοῦ προσώπου:

— Τότε νὰ τὸν μάθετε νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τὸν πατέρα μου, προσέθηκε. . . .

(Κατὰ τὸ γαλλικόν)

N. Θ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἄμερικανοὶ περιηγούμενοι τὴν γῆν

Ἐν τῇ Ἀργεντινῇ Δημοκρατίᾳ διοργανίζεται σπουδαιοτάτη ἐκδρομὴ περὶ τὴν γῆν, ἣς τέρμα ἔσονται οἱ Παρισιοί. Οἱ μέλλοντες νὰ ταξειδύσωσι θὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ Βουένος Ἀΐρες, θὰ μεταβῶσιν διὰ θαλάσσης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Παταγονίας καὶ ἐκεῖθεν θὰ ἀνέλθωσιν ὅλην τὴν ἀμερικανικὴν ἡπειρον μέχρι τοῦ Βεριγγείου πορθμοῦ, ὅν θὰ διέλθωσιν καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ πολικὸν ψῦχος ἔσται δριμύτατον. Κατόπιν θὰ διατρέξωσι τὴν Ἀσίαν διευθυνόμενοι πρὸς τὸ Σουίτζ, ὁπόθεν διὰ ξηρᾶς θὰ φθάσωσιν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Γιβραλτάρ, διερχόμενοι ὅλον τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀφρικῆς. Εἰς Γαλλίαν ὑπολογίζουσιν, ὅτι θὰ ἀφικθῶσι μετὰ τέσσαρα ἔτη. Ἡ λίαν

ένδιαφέρουσα αὐτὴ περιήγησις πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον.

Ἡὼς διδάσκονται Γεωγραφίαν οἱ τυφλοί.

Ἀνεκάθεν οἱ δυστυχέστεροι ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς ὑπῆρξαν οἱ τυφλοί.—Ἄλλ' αἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης δὲν ἀφῆκαν ἐν τῇ ἀμαθείᾳ τὰ ἀτυχῆ ταῦτα πλάσματα καὶ ἰδοὺ ὁσημέραι οἱ τυφλοὶ μανθάνουσι πλείοτερα ἢ οἱ ἔχοντες καὶ τοὺς δύο ὀφθαλμούς. Ὁ κ. Κύνζ ὁ μετὰ ζήλου διευθύνων τὸ ἄσυλον τῶν τυφλῶν τοῦ Ἰλλσάχ ἐφεῦρε νέαν μέθοδον δι' ἧς διδάσκεται ἡ Γεωγραφία εὐχερῶς τοῖς ἐσπερημένοις τῆς ὁράσεως. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐγένετο γνωστὴ καὶ εἰς διάφορα ἄλλα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ὅπου διδάσκεται νῦν τὸ χρησιμώτατον μάθημα τῆς Γεωγραφίας. Ὁ κ. Κύνζ κατεσκεύασεν ὑδρογείους σφαίρας ἐκ καουτσουκ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξέχουσιν αἱ διάφοροι χῶραι καὶ αἱ ὁροσειραὶ. Ἐν τῷ ἀσύλῳ τοῦ Ἰλλσάχ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος 77 τυφλοὶ καὶ καθ' ἡμέραν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν αὐξάνει.

Ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας ἐν Συρίᾳ ὁσημέραι τελειοποιεῖσθαι. Τὸ πρῶτον τμήμα τοῦ ἀπὸ Ἰόππης (Ἰάφφα) εἰς Ἱεροσόλυμα σιδηροδρόμου παρεδόθη εἰς κοινὴν χρῆσιν τὸν παρελθόντα Μαῖον μέχρι Ῥαμλέχ. Αἱ ἐργασίαι ἔχουσι προχωρήσει μέχρι Ἀρζούφ (Ἀρταούφ) καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου θὰ κατασκευασθῇ ἅπασα ἡ γραμμὴ μέχρις Ἱεροσολύμων μεγάλως μέλλουσα νὰ διευκολύνῃ πολλοὺς περιηγητὰς ξένους ἐπισκεπτομένους κατ' ἔτος τὸν Πανάγιον Τάφον, ἐξ ἄλλου δὲ σπουδαίως νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ πολλαπλᾶ συμφέροντα τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων.

Κ. Δ. Κ.

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΚΑΛΛΙΟ ΜΗΝ ΕΙΧΑ ῬΘΗ

Ἄχ, κάλλιο νὰ μὴν εἶχα Ῥθῆ
σᾶν ἡμῶνα μακρὰ σου
μ' ἐπαρηγόρει ἡ γλυκεῖα
τοῦ ἐρχομοῦ σου ἐλπίδα
Τώρα σιμά σου βρισκομαι
καὶ ὁμως μὴ ματῆ σου
ἀκόμα δὲν ἀπάλαυσα,
ἀκόμα δὲν σὲ εἶδα

Ἄχ, κάλλιο νὰ μὴν εἶχα Ῥθῆ.
τὰ δάκρυα ποῦ χύνω
δὲν θᾶκανε πικρότερα
ἢ μαύρη ξενιτιά

Κ' οἱ στεναγμοὶ τοῦ στήθους μου
ποῦ ὀλημερῆς ἀφίνω
δὲν θάντηχούσανε βωβοὶ
σὲ ἀλλαλῆ ἐρημιά.

Ἄχ, κάλλιο νὰ μὴν εἶχα Ῥθῆ
καρδιὰ ὅπ' ἀγαπάει
στὴ ξενιτιά διπλὸς καύματος
σκληρὰ τὴν παραδέρνει,
Σᾶν βάρκα ποῦ ἀκυβέρνητη
στὸ πέλαγο γυρνᾷ
καὶ τὴν χτυποῦν τὰ κύματα
κι' ὁ ἄνεμος τὴν φέρνει.

Καρά στην ἄν ἡ θάλασσα
στὴν ἄμμοδιὰ τὴν βγάλη
θὰ πύση ὁ παραδαρμός,
ἢ βάρκα θὰ σωθῆ.

Μ' ἄν στη δική σου, ἀγάπη μου,
τὴν ἀπαλὴ ἀγκάλη
κ' ἐγὼ λιμάνι δὲν εὔρω,
κάλλιο μὴν εἶχα Ῥθῆ.

Ν. Γ. ΑΙΓΙΑΛΕΙΔΗΣ

ΠΡΟ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΟΥ

Τύχης μοιραῖον ἄθυρμα, τὰβυσσάλιον κύμα
Κι' ἐδῶ ἀκόμη μ' ἔφερε τὸ δάκρυ μου νὰ χύσω
Οἴμοι! κι' ἐδῶ νὰ αἰσθανθῶ οἰκτρὸν πῶς εἶμαι θῦμα
Τύχης σκληρᾶς καὶ ὄφειλον κι' ἐδῶ νὰ θρηνηθῆσω.

Ἐπέπρωτο τοῦ Παρνασσοῦ νὰ μὲ κηρύξουν Βόαν
Καὶ ἐν σκοτίᾳ φοβερᾷ νυχθημερὸν νὰ κλαίω,
Νὰ τρέχω μὲ αἰμοσταγῆ ἐκ τῶν δεινῶν καρδιάν,
Καὶ τὴν χαρὰν παντοῦ διψῶν, ὡς Τάνταλος νὰ καίω

Ἴδου ἡ Γέφυρα! μακρὰ, ἀπαύστως τυπτομένη,
Ἐνθεν κάκειθεν λυσσωδῶς, ὑπ' ἀφρωδῶν κυμάτων
Καὶ ὁμως ἄτεγκτος, στερρὰ ἐκείνη διαμένει
Περιφρονοῦσα τὴν φορὰν, τὴν δίνην τῶν βρυμάτων.

Πόσον ἡ γέφυρα αὕτη πιστῶς μὲ εἰκονίζει!
Πάντοθεν ὑπὸ πικριῶν καὶ θλίψεων κυκλοῦμαι
Καὶ ἄλυσσις στυγνῶν δεινῶν ἀλήκτως μὲ μαστίζει
Ἄλλ' ὁμως μένω ἄκαμπτos ποσῶς δὲν τὰ φοβοῦμαι.

Ἐμπρὸς, καρδία μου, ἔμπρὸς ἀκλόνητος νὰ ἦσαι,
Τὸ θάρρος ἔχε στύλους σου καὶ τὴν ἀγάπην μόνον,
Θάρρει παντοῦ καὶ πάντοτε, τὴν μοῖραν μὴ πιστῆσαι
Ἐκείνην μόνον νὰγαπᾷς, καὶ στέργε πάντα πόνον.

Κράτει, καρδία τάλαινα, ὡς στύλος τῆς γεφύρας
Καὶ τὴν μανίαν τῶν δεινῶν ἀκράδαντος ἀπώθει
Ἀψήφει πᾶσαν ἐφοδὸν τῆς ἀμειλίχτου μοίρας
Κι' ἔλευσετ' ἡμᾶρ νὰ στεφθοῦν οἱ μύχιόι σου πόθοι.

Χαλκίς 24 Φεβρουαρίου 1888.